

O GRANICAMA NA PROSTORIMA MORA, MORSKOG DNA I PODZEMLJA

Vladimir-Đuro Degan
znanstveni savjetnik

UDK 341.222:341.225.5
izvorni znanstveni rad
Primljeno (received):
30. 03. 1991.

Raspravlja se o vanjskim granicama pojedinih morskih prostora, te o njihovu razgraničenju: bočnom (lateralnom) crtom, ili između obala što leže sučelice. Pitanje mogućnosti postojanja univerzalno primjenjivih pravnih pravila čija primjena dovodi do predvidljivih rezultata. Različiti učinci primjene crte sredine i odstupanja od nje u razgraničenju pojedinih morskih prostora. Tumačenje pojedinih ugovornih propisa o razgraničenju. Međunarodna sudska i arbitražna praksa o granicama i o razgraničenju.

RAZGRANIČENJE NA MORU I RAZGRANIČENJE NA KOPNU

Poput razgraničenja na kopnu, određivanje granica između obalnih država na »morskim prostorima«¹, jedno je od najdelikatnijih pitanja u međunarodnom pravu. Ali to morsko razgraničenje ima i stanovitih teškoća i posebnosti u odnosu na određivanje kopnenih državnih granica.²

Susjedne države mogu se usuglasiti da se njihova kopnena granica upire na neki prirodni oblik tla. Riječ je o tzv. »prirodnim granicama« koje slijede planinske lance, rijeke ili vodomeđe. Niti to određivanje nije dovoljno i treba ga u ugovoru pojasniti te ucrtati u kartu velikih razmjera. Ali ono može pomoći u postizanju suglasnosti susjednih država o njihovu razgraničenju.

Bilo je sličnih pokušaja da se granice epikontinentalnog pojasa obalnih država određuju vodeći računa, između ostaloga, o geomorfološkom obliku

---

¹ U ovoj raspravi, kad ne dajemo bliže objašnjenje, pod »morskim prostorima«, podrazumijevamo neki dio mora s površinom, njegovo dno i podzemlje, te zračni prostor iznad njegove površine.

² Vidi o tome veoma iscrpnu raspravu, Daniel Bardonnet: »Frontières terrestres et frontières maritimes«, *Annuaire français de droit international* 1989, pp. 1—64.

morskog dna.³ Ali kada je Konvencija UN o pravu mora iz 1982. (dalje »Konvencija iz 1982«) taj pojas protegnula na najviše do 200 milja od polazne crte, i kada se on time stvarno asimilirao u dno i podzemlje novoga gospodarskog pojasa, i sam Međunarodni sud je odustao od toga kriterija.⁴ Ali se geomorfološki oblik morskog dna ni ranije nije mogao uzeti kao jedini, pa ni odlučujući kriterij.

U zemljama Južne i Srednje Amerike, a u novije doba i u Africi, za kopneno državno razgraničenje usvaja se načelo *uti possidetis*. Novonastale države time priznaju kao svoje granice, koje su nekoć odredile kolonijalne vlasti. U Latinskoj Americi time su priznate granice između španjolskih vicekraljevina, provincija i biskupija. U Africi su to granice između ranijih kolonijalnih posjeda različitih evropskih država, ali i administrativne granice unutar prostranijih područja negdašnje Francuske Zapadne Afrike i Francuske Ekvatorijalne Afrike.

Načelo *uti possidetis* moglo bi poslužiti kao kriterij kod rješavanja sporova o bočnim (lateralnim) granicama teritorijalnog mora između susjednih država. Ipak, čini se da se u dosadašnjoj sudskoj i arbitražnoj praksi ono nije pokazalo korisnim.⁵

U daljnjem izlaganju vidjet će se da konvencije o kodifikaciji prava mora priznaju historijski naslov kao izuzetak od primjene crte sredine u razgraničenju teritorijalnog mora između susjednih obalnih država. No taj se izuzetak ne priznaje kod razgraničenja vanjskog pojasa, epikontinentalnog pojasa, te u novije doba niti gospodarskog pojasa. To je

---

³ Za to je najprije dala povoda presuda Međunarodnog suda iz 1969. o *Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru*, kad je navela da kod razgraničenja treba uzeti u obzir fizikalnu i geološku strukturu područja toga pojasa koji je u pitanju (*I. C. J. Reports 1969*, p. 54, § 100). Te aspekte su potom najviše isticali stručnjaci u postupku o Epikontinentalnom pojasu između Libije i Tunisa. Ali, već je presuda u tome sporu, izrečena 1982, taj kriterij sasvim zabacila. On ipak i dalje treba igrati značajnu ulogu u razgraničenju i određivanju vanjskih granica epikontinentalnog pojasa, kada prelazi širinu od 200 morskih milja od polazne crte.

⁴ U presudi iz 1985. o *Epikontinentalnom pojasu između Libije i Malte*, Sud je istakao sljedeće: »... pošto prava koja neka država uživa na svome epikontinentalnom pojasu, ona jednako posjeduje nad dnom i podzemljem gospodarskog pojasa kojeg može proglasiti... to naprosto znači da valja pridati veću važnost elementima, poput onoga o udaljenosti od kopna, koji su zajednički obima konceptima...« (*I. C. J. Reports 1985*, p. 33, § 33).

⁵ U spomenutoj presudi iz 1982. između Libije i Tunisa Međunarodni sud je ustanovio: »... pošto nikad nije bilo sporazuma između Tunisa i Libije o razgraničenju unutrašnjih voda, vanjskog pojasa, gospodarskog i epikontinentalnog pojasa, nesporna kopnena granica između stranaka koja je ustanovljena jednom konvencijom, okolnost je od najvećega značaja...« (*Reports 1982*, p. 65, § 82). Posrijedi je bila Konvencija o granicama između Tunisa (tada već pod francuskim protektoratom) i vilajeta Trtipoli, sklopljenoj 19. svibnja 1910. između tuniskog beja i otomanskog sultana.

U sporu o morskoj granici između Gvineje i Gvineje Bissau, arbitražni tribunal je u presudi od 14. siječnja 1985, na upit stranaka ustanovio da Konvencija od 12. siječnja 1886. između Francuske i Portugala nije odredila granicu na moru. Cf., §§62, 84. i 85. teksta presude objavljenog u *Revue générale de droit international public 1985*, pp. 848-537.

naprosto stoga što su ti prostori mora i morskog dna, te njegova podzemlja srazmjerno donedavna bili dijelovima otvorenog mora, nad kojim niti jedna država nije imala pravo na isključivu vlast. Stoga naprosto nije bilo dovoljno proteka vremena da bi neka obalna država stekla historijski naslov po nekom od tih novijih pravnih režima i nad tim morskim prostorima, na temelju protupravnog ali miroljubivog vršenja vlasti.

S obzirom na gornje jedini univerzalno primjenjiv objektivni kriterij koji, ako se uglavi u pravni propis dovodi kod svih morskih razgraničenja do predvidljivih rezultata, jest — crta sredine ili ekvidistanca.⁶ Ali uslijed raznolikog geografskog oblika prostora koji se ima razgraničiti, kao i kod bočnog razgraničenja na većim razdaljinama od obale, crta sredine može ponekad dovesti do očito nepravednih, pa i do apsurdnih rezultata. Stoga i ugovorni propisi koji je predviđaju, dopuštaju djelimično odstupanje od nje ili njenu korekciju, kad god postoje »posebne okolnosti«.

Unatoč tome, svako pravno pravilo o razgraničenju nekog morskog prostora, koje ne spominje crtu sredine makar kao početnu hipotezu, lišeno je sadržaja, i naprosto ne može djelovati kao pravna norma. Pokušaji Međunarodnog suda u presudi iz 1969. o Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru, da namjesto nje propiše stanovita »pravična načela«, promašili su cilj, jer njihova primjena naprosto ne dovodi do predvidljivih rezultata. Sadržaj tih svojih »pravičnih načela« niti sam Sud nije uspio doslovno primijeniti u svojoj kasnijoj praksi. Sasvim je isto i s ugovornim propisima koji kao cilj razgraničenja postavljaju »postizanje pravičnog razgraničenja«, a da pri tome ne propisuju načine kako ga postići.

MORSKI PROSTORI

Neki »morski prostori« obuhvaćaju vodeni stub s površinom mora, ispod njega pripadajuće mu morsko dno i podzemlje, te također i zračni prostor iznad morske površine. Neki drugi »morski prostori« obuhvaćaju samo morsko dno i podzemlje, ili samo vodeni stub s površinom, ili sve te prostore ali bez zračnog prostora.

Usto, vlast obalne države u svakom od tih morskih prostora očituje se veoma različitim intenzitetom. U nekima od njih ona uživa potpunu suverenost, u nekima »suverena prava«, a u nekima samo jurisdikciju ili samo pravo nadzora radi sprečavanja povrede nekih svojih propisa u prostorima pod njenom suverenosti. Napokon, neki od tih prostora i danas su ostali izvan nacionalne jurisdikcije država.

Unutrašnje morske vode, arhipelaške vode oceanskih arhipelaških država, te teritorijalno more obuhvaćaju: morsko dno i njegovo podzemlje, vodeni stub i površinu mora, te zračni prostor iznad morske površine. To

⁶ U odgovarajućim ugovornim propisima navodi se da je crta sredine ona — »kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih točaka polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora«. U pogledu polaznih crta vidi dio ove rasprave o vanjskim granicama unutrašnjih morskih voda.

su u doslovnom smislu riječi dijelovi područja obalne države, jer u svim tim prostorima ona uživa punu suverenost. Međutim, ipak u nekima od tih prostora ta suverenost nije jednaka kao na kopnenom području. Ona može biti ograničena pravima trećih država, i to najčešće pravom neškodljivog prolaska stranih brodova.

Vanjski morski pojas obuhvaća samo morsku površinu, ali prema Konvenciji iz 1982. i dno mora s obzirom na pravo zaštite arheoloških i povijesnih predmeta koji se na njemu nalaze. U tome prostoru obalna država (ukoliko ga proglasi) uživa samo izvjesno pravo nadzora radi sprečavanja kršenja nekih svojih domaćih propisa u svome teritorijalnom moru, unutrašnjim vodama ili na kopnu.

Epikontinentalni pojas obuhvaća opet samo morsko dno i podzemlje. Nad njime obalna država uživa izvjesna »suverena prava« (mada ne i potpunu suverenost), radi istraživanja i iskorištavanja živih i neživih prirodnih izvora. Svaka obalna država ima taj pojas *ipso facto*, dakle bez proglašenja.

Gospodarski pojas obuhvaća pored morskog dna i podzemlja još i vodeni stub i površinu mora. Ali je zračni prostor gospodarskog pojasa u svemu izjednačen sa zračnim prostorom otvorenog mora. U tome pojasu obalna država, opet ako ga proglasi, uživa izvjesna »suverena prava«, te uz njih i »jurisdikciju« u nekim područjima.

Napokon, u morske prostore izvan nacionalne jurisdikcije država preostalo je otvoreno more, te Međunarodna zona. Otvoreno more obuhvaća vodeni stub i površinu mora, te zračni prostor iznad njegove površine. Međunarodna zona obuhvaća samo morsko dno i podzemlje otvorenog mora, ali umanjeno za epikontinentalni pojas svih obalnih država.

*

Tokom XIX. i na početku XX. stoljeća svi morski prostori bili su samo pod tri pravna režima. To su bile unutrašnje morske vode, potom teritorijalno more obalnih država koje je dosegalo do 3, 4, ili najviše 6 morskih milja od polazne crte. A sav preostali morski prostor bio je pod režimom otvorenog mora.

Osим kod bočnog razgraničenja, te u veoma uskim tjesnacima, tada skoro da nije bilo razgraničenja na morskim prostorima između susjednih obalnih država. Takva razgraničenja, kad je do njih dolazilo, nisu bila ni uzrokom značajnijih međudržavnih sporova. Obalne države tako su najčešće jednostrano određivale vanjske granice svoje vlasti u odnosu na prostore otvorenog mora. To dakle nije bilo u preciznom smislu »razgraničenje«, jer se nije vršilo u odnosu na prostor vlasti neke druge države na moru. Međunarodni sud je, u presudi o Anglonorveškom ribolovu, ipak i s obzirom na to »razgraničenje« upozorio na slijedeće:

»Razgraničenje morskih prostora ima uvijek međunarodni aspekt; ono ne može ovisiti jedino o volji obalne države, kako je izražena u njenom unutrašnjem zakonodavstvu. Mada je točno da je čin razgraniče-

nja nužno jednostran akt, jer je jedino obalna država nadležna da ga poduzme, valjanost razgraničenja u odnosu na treće države ovisi o međunarodnom pravu.⁷

Naime, sve treće države uživaju u prostorima otvorenog mora slobode ribolova, plovidbe, prelijetanja, te neke druge. Stoga svaka od njih ima pravo osporavati, ili ne priznavati i takve jednostrane akte »razgraničenja« kada zadiru u prostore otvorenog mora.

Po Konvenciji iz 1982. obalne države imaju pravo jednostrano protugnuti svoje teritorijalno more na do 12 milja od polazne crte, potom svoj vanjski morski pojas na do 24 milje od polazne crte. Epikontinentalni pojas svih obalnih država *ipso facto* je protegnut na do 200 milja od polazne crte. I pošto svaka od njih može do iste udaljenosti proglasiti i svoj gospodarski pojas, tim se činom njegova proglašenja do te granice, epikontinentalni pojas praktično asimilira u gospodarski pojas obalne države. Ali pod izvjesnim uvjetima, neke obalne države na rubu nekih kontinenata imaju pravo na epikontinentalni pojas čak i preko crte od 200 milja.

Po tom novom pravu mora, obalna država vrlo rijetko ima priliku odrediti krajnje granice svoje vlasti na gospodarskom i epikontinentalnom pojasu, a da se pri tome ne sudari s vlašću neke druge obalne države. Naime, kad se sve obalne države posluže svojim subjektivnim pravom da proglase gospodarski pojas do 200 milja, a međunarodno pravo ih na to izričito ovlašćuje, tada će možda još samo na oceanima biti prostora pod režimom otvorenog mora. U Sredozemnom, Baltičkom, Crvenom, Južnokineskom, Istočnokineskom, Beringovom i drugim morima, takvih prostora više uopće neće biti. Taj će privilegij dakle uživati obalne države na rubu nekih kontinenata, mada niti one ne sve. Ali će i one s novim teškoćama morati vršiti bočno razgraničenje na velikim razdaljinama od obale. I napokon, samo mali broj otočnih država i otoka okruženih vodama oceana mogu jednostrano odrediti krajnju granicu svoga gospodarskog pojasa do novih granica otvorenog mora, a da pri tome ne vrše nikakvo »razgraničenje« s drugim državama.

U tim novim uvjetima dakle, daleko najveći broj obalnih država, a među njima i naša zemlja, nema mogućnosti da proglasi svoj gospodarski pojas u punoj širini od 200 milja od polazne crte. Jednako je i sa njihovim epikontinentalnim pojasom prije nego što proglase gospodarski pojas.

Problemi međudržavnog razgraničenja tih ogromnih morskih prostora postaju danas delikatnijima negoli bilo kada ranije. Budući da uslijed vlastitog porasta, čovječanstvo sve više ovisi o hrani i energiji iz mora, sve obalne države žele steći sve one morske prostore za koje smatraju da im po općem međunarodnom pravu, ili po nekoj njihovoj vlastitoj pravdi, pripadaju. S obzirom da univerzalno primjenljivih kriterija bez odstupanja za

---

⁷ *International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders* (dalje: »Reports«), 1951, p. 132. U daljnjem tekstu naznačavat ćemo odgovarajuću godinu zbirke odluka Suda, stranicu i paragraf navoda, u samome tekstu.

takva razgraničenja nema, te je sporove izuzetno teško rješavati na zadovoljstvo svih njihovih stranaka.

PРАВНА ПРАВИЛА О РАЗГРАНИЧЕЊУ МОРСКИХ ПРОСТОРА I О ЊИHOVIM VANJSKIM GRANICAMA

Međunarodne konvencije razlikuju razgraničenje vlasti dviju ili više obalnih država na — (a) bočno ili lateralno, kad god kopnena granica dviju susjednih zemalja izbija na obalu; te (b) između država čije obale leže sučelice. Bočno je razgraničenje npr. između Jugoslavije i Italije u prostoru Tršćanskog zaljeva. Ono drugo je između tih dviju zemalja uzduž Jadranskog mora, ili npr. između Francuske i Britanije u zoni Kanala La Manche.

Svako od tih dviju vrsta razgraničenja ima specifičnosti. Međunarodni sud u spomenutoj presudi iz 1969. o Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru, s tim u vezi je naveo:

»... dok crta sredine povučena između dviju država koje leže sučelice dijeli na jednake dijelove prostore koji se mogu smatrati prirodnim produžetkom teritorije svake od njih, bočna crta sredine počesto ostavlja jednoj od država u pitanju prostore koji čine prirodni produžetak teritorije druge...« (*Reports 1969*, p. 38, § 58).

Uz to, »... učinci odstupanja koje uzrokuju oblici obale na bočne crte sredine relativno su mali u granicama teritorijalnog mora, ali uzrokuju maksimalne efekte na mjestima gdje se prostori epikontinentalnog pojasa udaljuju« (od obale). (*Ibid.*, p. 38, § 59).

I zaista, kad se radi o razgraničenju morskih prostora između država kojih obale leže sučelice, crta sredine, uz moguće manje korekcije, najčešće dovodi do pravičnog razgraničenja koje zadovoljava obje stranke.⁸ Međunarodna sudska i arbitražna praksa već je pokazala da je daleko teže izvršiti bočno razgraničenje epikontinentalnog ili gospodarskog pojasa, jer crta sredine kao jedini kriterij često dovodi do »neobičnih, nenormalnih i nerazumnih« rezultata (*ibid.*, p. 24, § 24). Ali, kako smo već naveli, ako se ta crta odbaci makar kao početna hipoteza u razgraničenju, tada zaista ne ostaje ništa od pravnih pravila koja bi se na takva razgraničenja imala primjenjivati.

⁸ Ipak čini se da i od toga postoji izuzetak. To je prostor epikontinentalnog pojasa u Egejskom moru. U tome moru svi otoci, osim triju, sve do same turske obale, pripadaju Grčkoj. Grčka tvrdi da svaki od tih otoka i otočića ima na temelju člana 1. Zenevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. svoj vlastiti epikontinentalni pojas. Ako bi se usvojio taj zahtjev, Turska ne bi imala pravo na dnu Egejskog mora na nikakve prostore toga pojasa. Turska se sa svoje strane poziva na presudu Međunarodnog suda o Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru iz 1969. po kojoj taj pojas čini prirodni produžetak kopnenih masa pod morem. Stoga ona smatra da se grčki otoci nalaze na njenom epikontinentalnom pojasu, i da se dno i podzemlje Egejskog mora ima razgraničiti crtom sredine, kao da grčkih otoka tamo uopće nema. Cf., Davorin Rudolf: *Enciklopedijski rječnik međunarodnog prava mora*, Split 1989, str. 367—368.

Imajući sve gornje u vidu, Vijeće međunarodnog suda u Haagu u presudi od 12. listopada 1984. o razgraničenju u Zaljevu Maine, definiralo je ono što po njegovu mišljenju propisuje opće međunarodno pravo u svim morskim razgraničenjima između susjednih država:

»1. Niti jedno morsko razgraničenje između država kojih su obale sučelice ili se dodiruju ne može jednostrano izvršiti samo jedna od tih država. To razgraničenje mora se tražiti i postići putem sporazuma, a nakon pregovora vođenih u dobroj vjeri i u istinskoj namjeri da se dođe do pozitivnog ishoda. Ako unatoč tome takav sporazum ne bude ostvarljiv, razgraničenje se mora izvršiti pribjegavanjem trećoj stranci koja ima neophodnu nadležnost.

2. U oba slučaja razgraničenje se mora postići primjenom pravičnih kriterija i korištenjem praktičnih metoda, koje s obzirom na geografsku konfiguraciju prostora i ostale relevantne okolnosti, osigurava pravičan rezultat.« (*Reports 1984*, pp. 299—300, § 112).

Na primjeru razgraničenja teritorijalnog mora ipak ćemo vidjeti da niti pravilo iz prethodne točke 1. nije bez izuzetaka.

*

Kao što je poznato, pravo mora do sada je uspješno kodificirano u dva navrata. Prvi put je to bilo četirima Ženevskim konvencijama iz 1958,⁹ a drugi put puno opsežnijom Konvencijom UN o pravu mora iz 1982, koja kao ugovorni propis još nije stupila na snagu. Jugoslavija je ratificirala sve četiri konvencije iz 1958, kao i ovu novu iz 1982.

Stranke svih ili nekih konvencija iz 1958. su sve najznačajnije pomorske države svijeta. Među njima Sjedinjene Države, Britanija i Njemačka odbile su čak i potpisati Konvenciju iz 1982. Neke druge značajne stranke konvencija iz 1958. potpisale su novu Konvenciju, ali se čini da joj ne namjeravaju postati strankama zbog njenog dijela XI. koji se odnosi na Međunarodnu zonu. S druge strane, Konvenciju iz 1982. je u predviđenom roku potpisalo čak 155 država, i do danas ju je ratificiralo nešto više od 40 zemalja. Šezdeset ratifikacija ili pristupa je neophodno da bi ona stupila na snagu. Među potpisnicama ili ugovornicama Konvencije iz 1982. pretežno su zastupljene države trećega svijeta.

Po našem mišljenju, ako je isto pravilo u obliku impersonalne norme — koja predviđa jednaka prava i dužnosti za sve države bez ograničenja — u jednakom sadržaju inkorporirano najprije u odgovarajućoj konvenciji iz 1958, i potom ponovo u Konvenciji iz 1982, stoji jaka pretpostavka — sve dok se ne dokaže suprotno — da se radi o pravnoj normi što ju je prihvatila i priznala čitava međunarodna zajednica država. Tu se dakle radi o općim običajnim pravnim pravilima koja obvezuju sve države svijeta i koja čine minimalni međunarodni pravni poredak na moru.

⁹ Radi se o Konvenciji o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu; o Konvenciji o epikontinentalnom pojasu; o Konvenciji o otvorenom moru; te o Konvenciji o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenog mora; svima potpisanim u Ženevi 29. travnja 1958. Za ovu našu raspravu jedino ona zadnja nije od važnosti.

Među gornjim propisima nalaze se i neki koji su važni za predmet naše rasprave. To su propisi o polaznoj crti, te o ravnim polaznim crtama, kojima su obuhvaćene unutrašnje morske vode obalne države. To su i istovjetni propisi o razgraničenju teritorijalnog mora.

U pogledu ostalih propisa o granicama i o razgraničenju iz tih konvencija, stanje je drugačije. Dok Ženevska konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958. sadrži i propis o razgraničenju vanjskog pojasa, nova Konvencija iz 1982. o tome šuti. A u pogledu razgraničenja epikontinentalnog pojasa, radi se u odgovarajućim konvencijama o bitno različitim propisima.

I napokon, u pogledu ravnih arhipelaških crta, te propisa o razgraničenju gospodarskog pojasa, tek Konvencija iz 1982. sadrži pravila o tome. Naime, pravni režimi odgovarajućih morskih prostora nisu bili općenito priznati, ili nisu bili poznati u 1958, te stoga nisu ni mogli biti predmetom kodifikacije u toj godini.

1. VANJSKE GRANICE UNUTRAŠNJIH MORSKIH VODA

Vanjsku granicu unutrašnjih voda čine tzv. normalna polazna crta, te ravne polazne crte. Osim kod arhipelaških voda ocean-skih arhipelaških država, od tih crta ujedno se mjeri širina teritorijalnog mora, vanjskog, epikontinentalnog i gospodarskog pojasa obalne države.

Kako smo naveli, svi odgovarajući propisi Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958. (u ovom odjeljku dalje: »Konvencija iz 1958«), te Konvencije iz 1982, istog su sadržaja, uz stilska poboljšanja koja ne diraju u njihovu bit. Do ovoga se zaključka dolazi poredbenom analizom engleskog i francuskog autentičnog teksta tih konvencija.¹⁰ Tek u pogledu ravnih polaznih crta nova Konvencija iz 1982. sadrži neke dopune na koje ćemo posebno ukazati.

*

Normalna polazna crta je najprije crta niske vode uzduž obale (član 3. Konvencije iz 1958. i član 5. Konvencije iz 1982). Dakle, dio mora između crte niske vode i najviše morske razine čini unutrašnje morske vode svih obalnih država. Radi se o veoma različitim širinama, jer su amplitude morskih mijena različite u različitim morima. U Jadranskom moru one su vrlo male. Ali na dijelu obale gdje se stijene okomito spuštaju u more, po toj osnovi uopće ne može biti unutrašnjih voda. Gdje je obala strmija, ti su dijelovi uži negoli inače.

¹⁰ Naši objavljeni prijevodi tih konvencija sadrže više razlika i ponekad nisu usporedivi. Do toga je došlo što su se Ženevske konvencije iz 1958. vjerojatno prevodile pretežno s francuskog, a Konvencija iz 1982. sa engleskog originala. Usporedi — *Međunarodno javno pravo*, Izbor dokumenata, Zagreb 1977, str. 1—19, gdje su objavljeni tekstovi Konvencija iz 1958; te — *Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora (1982)*, priredio Davorin Rudolf, Split 1986.

U pogledu l u k a, po članu 8. Konvencije iz 1958. i članu 11. Konvencije iz 1982. —

»radi određivanja granica teritorijalnog mora, smatra se da najizbočenije stalne lučke građevine, koje su sastavni dio lučkog sastava, čine dio obale«.

Konvencija iz 1982. tome dodaje:

»Uređaji udaljeni od obale i umjetni otoci ne smatraju se stalnim lučkim građevinama«.

Ovo drugo je proizlazilo i iz jasnog smisla teksta člana 8. Konvencije iz 1958.

U pogledu u š ć a r i j e k a, po članu 13. Konvencije iz 1958. i članu 9. Konvencije iz 1982:

»... ako se rijeka ulijeva izravno u more, polazna crta je pravac preko ušća rijeke između točaka na crti niske vode na njenim obalama.«

Taj se propis u praksi općenito tumači *a contrario*, da ako ušće rijeke tvori estuarij, na njega će se primijeniti propisi o zaljevima.¹¹

Član 7. Konvencije iz 1958. i član 10. Konvencije iz 1982. sadrže iste opširne propise o z a l j e v i m a¹².

Da bi zaljev činio unutrašnje vode obalne države, sve njegove obale moraju pripadati samo jednoj državi (stavak 1. zajednički gornjim propisima). Uz to,

»... zaljev je jasno istaknuta uvala koja zadire u kopno u takvom omjeru prema širini svoga ulaza da sadržava vode zatvorene kopnom i tvore više nego što je prosta krivina obale. Uvala se, naime, neće smatrati zaljevom ako njena površina nije jednaka ili veća od površine polukruga kojemu je promjer crta povučena preko ulaza u tu uvalu« (točka 2).

»Mjerenja radi, površinom uvale smatra se površina obuhvaćena između crta niske vode uzduž obale, uvale i pravca povučenog između crte niske vode na njezinim prirodnim ulaznim točkama. Gdje, zbog postojanja otoka, uvala ima više od jednoga ulaza, polukrug se povlači tako da se kao promjer uzme ukupna dužina crta koje zatvaraju pojedine ulaze. Površina otoka unutar uvale računa se kao dio morske površine uvale« (točka 3).

»Ako razmak između crta niske vode na prirodnim ulazima zaljeva nije veći od 24 morske milje, može se povući granična crta između te dvije crte niske vode, a vode koje su njome zatvorene smatraju se unutrašnjim morskim vodama« (točka 4).

¹¹ Cf., Davorin Rudolf: *Međunarodno pravo mora*, Zagreb 1985, str. 32, bilj. 56.

¹² Vidi opširnije o zaljevima s veoma korisnim crtežima, Rudolf, *op. cit.*, n. 11, str. 21—29.

»Gdje je razmak između crta niske vode na prirodnim ulaznim točkama zaljeva veći od 24 morske milje, povlači se ravna polazna crta od 24 morske milje unutar zaljeva, tako da se crtom te dužine zatvori najveća moguća površina vode« (točka 5).

Zadnji 6. stavak zajednički gornjim propisima navodi:

»Prethodne se odredbe ne primjenjuju na takozvane »historijske« zaljeve, niti kada se primjenjuje sustav ravnih polaznih crta...«

Najprije o historijskim zaljevima. Jednaki ugovorni propisi dakle priznaju institut historijskih zaljeva, ali ga potanje ne razrađuju. Radi se, dakle, o zaljevima koji ne ispunjavaju sve gornje uvjete predviđene propisima općeg međunarodnog prava, i to najčešće onaj o širini ulaza u zaljev koja inače ne bi smjela biti veća od 24 milje.¹³ Nad njima je obalna država kroz duže povijesno razdoblje vršila efektivnu vlast, a da joj se u tome nije efikasno suprotstavljala niti jedna druga država. Dakle, protupravnim, ali miroljubivim i efektivnim vršenjem vlasti kroz duže razdoblje, na dijelu mora koji bi se inače trebao smatrati otvorenim morem, obalna država može steći suverenost. Međunarodno pravo ne propisuje zastarne rokove, ali su sama zastara i dospelost opća načela prava, i po toj osnovi su dijelovi pozitivnog međunarodnog prava. U tome pogledu dakle, opće načelo prava *ex factis jus oritur* kroz dugačko razdoblje nadvladava nad suprotnim načelom *ex injuria jus non oritur*.

O historijskim naslovima ima ponešto i sudske prakse na koju se na ovome mjestu vrijedi osvrnuti.¹⁴

U parnici pred Međunarodnim sudom u Haagu o Anglo-norveškom ribolovu, okončanoj presudom od 18. prosinca 1951, Britanija je tvrdila da Norveška ima pravo izvan pojasa mora od 4 milje i izvan zaljeva čiji ulaz nije širi od 10 milja, da kao svoje unutrašnje vode zahtijeva sve fjordove i sundove koji imaju oblik zaljeva i tjesnaca, ali jedino na temelju historijskog naslova.

»Pod »historijskim vodama« obično se podrazumijevaju vode koje se smatraju unutrašnjima, ali koje bez postojanja historijskog naslova ne bi imale to svojstvo. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva uzima pojam hi-

¹³ I u tome postoji izuzetak. To je zaljev Fonseca na pacifičkoj obali Srednje Amerike, u kojemu obale imaju Nikaragva, Honduras i El Salvador. Centralno-američki sud je u sporu između El Salvadora i Nikaragve donio svoju odluku 9. ožujka 1917. Suci su odlučili da se radi o historijskom zaljevu, koji ima značajke zatvorenog mora. Tri obalne države su »suvlasnici« voda toga zaljeva, osim pojasa širokog tri milje koji je u isključivom »vlasništvu« svake od njih. Cf., *American Journal of International Law* 1917, p. 716. U toku je parnica pred Međunarodnim sudom u Haagu između El Salvadora i Hondurasa, u kojoj je Sud dozvolio intervenciju Nikaragve u postupku. Sud će vjerojatno ustanoviti današnji režim voda u zaljevu Fonseca, i posebno o tome je li presuda Centralnoameričkog suda iz 1917. stvorila objektivni režim, koji obvezuje i Nikaragvu, koja nije bila stranka u ranijem sporu.

¹⁴ Zbog ograničenosti prostora ovdje se nećemo osvrnuti i na presudu Stalnog arbitražnog suda iz 1910. o Ribolovu u Sjevernom Atlantiku, između Britanije i Sjedinjenih Država. Cf., *Reports of International Arbitral Awards*, United Nations, vol. XI, pp. 167—226.

storijskih naslova jednako u pogledu teritorijalnog mora i unutrašnjih voda, smatrajući ih u oba slučaja odstupanjem od općeg međunarodnog prava. Po njenom mišljenju Norveška može opravdati svoj zahtjev da su te vode teritorijalne ili unutrašnje, vršenjem odgovarajućih nadležnosti kroz dugačko razdoblje, a da se nije suočila s protivljenjem drugih država, kao vrst *possessio longi temporis*, s učinkom da se danas ta njena nadležnost mora priznati, mada čini odstupanje od pravila na snazi...« (*Reports 1951*, pp. 130—131).

Sud nije priznao taj dobro sročeni, općeniti britanski zahtjev, jer je smatrao da pravilo od 10 milja za ulaz u zaljeve nije nikad steklo autoritet općeg pravila međunarodnog prava (*ibid.*, p. 131). Norveška je, sa svoje strane, u toj parnici tvrdila da svojim povlačenjem ravnih polaznih crta (od kojih je jedna bila dugačka čak 23,6 milja), ona nije prekršila opće pravo, nego se samo adaptirala lokalnim uvjetima. Ona se stoga oslonila na historiju zajedno s drugim činocima da bi opravdala način na koji je, po svome mišljenju, primjenjivala opće pravo (*ibid.*, pp. 133, 134).

Sud je u svojoj presudi prihvatio taj supsidijarni argument Norveške u pogledu bazena LoppHAVET, koji se nije mogao smatrati zaljevom, a nije slijedio niti opći pravac norveške obale. Radilo se u tome prostoru o kraljevskoj koncesiji na ribolov još iz XVII. stoljeća. U presudi je navedeno:

»... Mada nije uvijek jasno na koje se područje primjenjuju, Sud smatra da historijski podaci... daju izvjesnu težinu ideji održanja tradicionalnih prava rezerviranih za stanovnike Kraljevstva nad ribolovnim prostorima koji su uključeni u razgraničenje iz 1935, posebno u slučaju LoppHAVET...«

Presuda tome dodaje i drugi argument:

»... Takva prava, zasnovana na životnim potrebama stanovništva, i potvrđena veoma starom i miroljubivom upotrebom, mogu se opravdano uzeti u obzir kod povlačenja jedne crte, koja se Sudu uostalom čini umjerenom i razumnom.« (*Ibid.*, p. 142).

U parnici o Epikontinentalnom pojasu između Libije i Tunisa, Tunis se pozivao na svoja veoma stara historijska prava na ribolov u blizini svoje obale. Iskorištavanje morskog dna obavljano je pomoću naprava postavljenih za ribolov vrsta koja se kreću, a u većim dubinama i za sedentarne vrste, posebno za spužve. Te prostore mora u zaljevu Gabès, Tunis je na temelju stečenih prava uključio u svoje unutrašnje vode. Libija je pred Sudom tvrdila da se tunisko određenje ravne polazne crte nje ne tiče, na što je Tunis uzvratilo da Libija nije protestirala protiv te crte kad je za to bilo vrijeme (*Reports 1982*, pp. 71—72, § 97—98).

Sud u svojoj presudi od 24. veljače 1982. nije osporio tuniski historijski naslov u vodama zaljeva Gabès. Ali je odbio tuniski zahtjev, da crta razgraničenja epikontinentalnog pojasa sa Libijom ne bi smjela zadrijeti u te historijske vode, te da se prostori unutar te crte ne bi smjeli uzeti u obzir prilikom odmjeravanja proporcionalnosti razgraničenih dijelova epikontinentalnog pojasa. U presudi je istaknuto da dno unutrašnjih voda unutar polazne crte i teritorijalnog mora — »... čini produženje kopnenog područja

u prirodnom smislu«, mada u pravnom smislu epikontinentalni pojas počinje izvan teritorijalnog mora. Po mišljenju Suda, historijska prava i naslovi Tunisa odnose se prije na gospodarski pojas, na kojem pojmu Tunis nije zasnovao svoje zahtjeve (*ibid.*, p. 74. § 100).¹⁵

*

Osjetljivo je pitanje povlačenja ravnih polaznih crta. Toj praksi pribjegavale su najprije neke skandinavske zemlje, među njima i Norveška, i to počev od 1912. Kasnije se ta praksa bila proširila i na druge države s otočnim arhipelazima uz njihovu obalu. Naša zemlja povukla je prve ravne polazne crte s vanjske strane svoga jadranskog otočja Zakonom o obalnom moru Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1948.¹⁶

Već navedenom presudom o Anglo-norveškom ribolovu iz 1951, Međunarodni sud je ustanovio da ravne polazne crte utvrđene norveškim Kraljevskim dekretom iz 1935, u primjeni te metode, nisu u suprotnosti s međunarodnim pravom (*Reports 1951*, p. 143). U tekstu te presude Sud je utvrdio i neka općenita načela u pogledu izbora takve crte (*ibid.*, pp. 128—130, 133), koja su kasnije postala točkama 1, 2. i 4. člana 4. Konvencije iz 1958.

Taj pravorijek Suda potom se općenito smatrao iskazom pravila općeg međunarodnog prava već tada na snazi, koja ni potom nitko nije osporavao.

Konvencija iz 1958. je u članu 4. naprosto prepisala formulacije iz te presude. U točki 3. dodala je i jedno ograničenje u pogledu uzvišica suhих za niske vode. A u točki 5. ona je odredila pravilo koje se ima primijeniti kod razgraničenja sa susjednim državama.

Konvencija iz 1982. potvrdila je sva pravila iz člana 4. Konvencije iz 1958, dodajući novu točku 2. Time su točke 2, 3, 4. i 5. iz ranijeg propisa postale točkama 3, 4, 5. i 6. člana 7. nove Konvencije.¹⁷

Evo u cijelosti član 7. Konvencije iz 1982. Sve dopune u odnosu na raniji propis, a koje nisu samo stilska poboljšanja, u ovome tekstu smo podvukli:

»1. Ako je obala razvedena ili usječena u kopno obalne države, ili ako je uzduž obale u njezinoj neposrednoj blizini niz otoka, za povlačenje polazne crte od koje se mjeri širina teritorijalnog mora, može se upotrijebiti metoda ravnih polaznih crta koje spajaju prikladne točke.

2. Gdje je zbog postojanja delte ili drugih prirodnih razloga obalna crta izrazito kolebljiva, prikladne točke mogu se izabrati uzduž najudaljenije crte niske vode u smjeru mora i, usprkos kasnijem povlačenju crte niske vode, ravne polazne crte ostaju valjanima sve dok ih obalna država ne izmijeni u skladu s ovom Konvencijom.

¹⁵ Općenito o ovome kompleksnom problemu vidi više — Andrea Gioia: *Titoli storici e linee di base del mare territoriale*, Padova 1990, 945 p.

¹⁶ Vidi tekst — »Službeni list FNRJ« od 8. prosinca 1948, br. 106, str. 1739—1741.

¹⁷ Sadržaj zadnje točke 6. iz člana 4. Konvencije od 1958. ušao je u općenitije sročeni član 16. Konvencije iz 1982, o dužnosti obalne države da sve crte naznači u pomorskim kartama ili u popisima geografskih koordinata, te o dužnosti njihova objavljivanja.

3. Polazne se crte ne smiju pri povlačenju znatno udaljiti od općeg smjera obale, i morski prostori koji se nalaze unutar tih crta, moraju biti dovoljno tijesno povezani s kopnenim područjem, da bi bili podvrgnuti režimu unutrašnjih morskih voda.

4. Ravne polazne crte ne smiju se povlačiti na uzvišice suhe za niske vode, niti od njih, osim ako su na njima podignuti svjetionici ili slični uređaji stalno nad morskou razinom, *ili ako je povlačenje polaznih crta na takve uzvišice i od njih dobilo opće međunarodno priznanje.*

5. Kad se primjenjuje metoda ravnih polaznih crta, prema stavku 1. u određivanju pojedinih polaznih crta, mogu se uvažiti posebni gospodarski interesi nekoga kraja, kojih su postojanje i važnost jasno dokazani dugoum upotrebom.

6. Država ne može primijeniti sustav ravnih polaznih crta tako da timu odvoji teritorijalno more druge države od otvorenog mora *ili gospodarskog pojasa.*«

Sustav ravnih polaznih crta čini dakle izuzetak od znatno strožih pravila o zaljevima. Ne treba sumnjati u pravnu zasnovanost primjene te metode, kad za to postoje svi predviđeni geografski uvjeti. Ali nezgoda je, za razliku od, kako ćemo vidjeti, ravnih arhipelaških crta, što u navedenim ugovornim propisima nigdje nije ograničena najveća dužina svake od ravnih polaznih crta. Obje konvencije, povele su se u tome pogledu, za mišljenjem Međunarodnog suda iz 1951, da takvo ograničenje ne bi bilo primjereno s obzirom na raznolike lokalne uvjete.

Države s razvedenom obalom i s arhipelagou otoka u njenoj blizini, u stalnom su iskušenju da kasnijim povlačenjem novih i sve dužih ravnih polaznih crta zahvaćaju sve veće prostore teritorijalnog, pa i otvorenog mora, odnosno gospodarskog pojasa, tamo gdje je proglašen. A sve je to izvor pravne nesigurnosti na moru. Naveli smo i presudu iz 1982. gdje je Libija bila istakla da se tuniske ravne polazne crte nju ne tiču, o čemu se Sud izbjegava izjasniti.¹⁸

Mada to nije u predmetu ove rasprave, propisi istoga sadržaja u članu 5(2). Konvencije iz 1958. i člana 8(2). Konvencije iz 1982, izričiti su u tome da, kada se određivanjem ravnih polaznih crta obuhvate kao unutrašnje vode dijelovi mora koji se prije toga nisu smatrali takvima, — »u tim će vodama postojati pravo neškodljivog prolaska...«, kako je to određeno propisima obiju konvencija u pogledu teritorijalnog mora. To znači, da se, osim kad se tim crtama zahvaćaju dijelovi otvorenog mora ili gospodarskog pojasa, pravni režim dijelova unutrašnjih voda naknadno zahvaćenih ravnim polaznim crtama, ni po čemu, osim po imenu, ne razlikuje od režima teritorijalnog mora. Novim ravnim polaznim crtama, praktično se samo pomiče vanjska granica teritorijalnog mora na štetu otvorenog mora ili gospodarskog pojasa.

¹⁸ Kritiku takve jugoslavenske prakse izložili smo u našoj raspravi — »Režim dijelova unutrašnjih voda naknadno zahvaćenih ravnim polaznim crtama«, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* 1988. (Beograd), br. 3, str. 398—400.

Ipak, niti sve države članke dviju konvencija ne poštuju tu svoju ugovornu obvezu, nego one i te prostore izjednačuju s ostalim dijelovima svojih unutrašnjih voda, u kojima nisu dužne dozvoljavati neškodljivi prolazak stranih brodova.¹⁹

2. VANJSKE GRANICE ARHIPELAŠKIH VODA

Institut arhipelaških voda stekao je općenito priznanje tek Konvencijom iz 1982. Po toj Konvenciji pravo na arhipelaške vode priznaje se samo državama koje su u cijelosti sastavljene od jednog ili više arhipelaga, te moguće i od drugih otoka. Mali broj država na oceanima ima pravo da proglasi arhipelaške vode. Ne računajući male države poput Bahama, Fidžija ili Mauricijusa, te zahtjeve su davno prije 1982. bili istakli Indonezija i Filipini. Oni su pod taj novi režim podvrgli ogromne prostore mora, koji su ranije bili pod režimom otvorenog mora. Na temelju općenitih propisa iz Konvencije iz 1982. pravo na arhipelaške vode vjerojatno bi imali Britanija i Japan, ali oni nisu isticali takve zahtjeve.

Član 47. Konvencije iz 1982. u devet točaka izlaže propise o ravnim arhipelaškim crtama. U tim odredbama prepoznamo i neke iskaze iz presude Međunarodnog suda o Anglo-norveškom ribolovu iz 1951. Ta presuda bila je ohrabrila Indoneziju i Filipine da ih primijene na svoje uvjete, mada ona sama nije za to pružala osnove. Stoga su i neki propisi iz člana 47. slični propisima o ravnim polaznim crtama. Smatramo najprikladnijim da prvih sedam točaka člana 47. doslovno navedemo:

»1. Arhipelaška država može povući ravne arhipelaške polazne crte spajajući krajnje točke najudaljenijih otoka i nadvodnih grebena u arhipelagu, pod uvjetom da su tim crtama obuhvaćeni glavni otoci i područje u kojemu je omjer površine vode i kopna, uključivši atole, između jedan prema jedan i devet prema jedan.

2. Dužina tih crta ne smije prelaziti 100 morskih milja, osim što do 3 posto od ukupnog broja polaznih crta koje opasuju svaki arhipelag može prelaziti tu dužinu do najveće dužine od 125 morskih milja.

3. Polazne se crte ne smiju pri povlačenju znatno udaljiti od opće konfiguracije arhipelaga.

4. Te se polazne crte ne smiju povlačiti na uzvišice suhe za niske vode, niti od njih, osim ako su na njima podignuti svjetionici ili slični uređaji koji su stalno nad morskom razinom, ili kad je uzvišica suha za niske vode u cijelosti ili dijelom na udaljenosti od najbližega otoka koja ne prelazi širinu teritorijalnog mora.

5. Arhipelaška država ne smije primijeniti sustav spomenutih polaznih crta na način da odvoji teritorijalno more druge države od otvorenog mora ili od gospodarskog pojasa.

¹⁹ Vidi kritiku jugoslavenskog zakonodavstva u tome pogledu, *op. cit.*, n. 18, str. 394—403.

6. Ako je jedan dio arhipelaških voda arhipelaške države između dva dijela neposredno susjedne države, poštuju se i dalje postojeća prava i svi drugi legitimni interesi, koji su se toj susjednoj državi tradicionalno priznavali u tim vodama, i sva prava što proistječu iz sporazuma zaključenih između tih dviju država.

7. Za izračunavanje omjera vode i kopna na temelju stavka 1, kopnena područja mogu uključivati vode unutar grebena duž vanjskog ruba otoka i atola, uključivši onaj dio strmih obronaka oceanskog platoa koji je zatvoren ili gotovo zatvoren lancem otoka vapnenačkog sastava i nadvodnih grebena u perimetru platoa...«

Od ravnih arhipelaških crta u pravcu otvorenog mora, arhipelaška država mjeri širinu svoga teritorijalnog mora, te vanjskog, epikontinentalnog i gospodarskog pojasa. Stoga, samo u pogledu arhipelaških država, te crte imaju istu funkciju kao i ravne polazne crte za sve ostale obalne države. Arhipelaška država smije, prema Konvenciji iz 1982, povući crte koje kao njene unutrašnje vode obuhvaćaju ušća rijeka, zaljeve i luke. Ali ona nema pravo i na ravne polazne crte.²⁰

Iz same formulacije propisa iz člana 47. Konvencije iz 1982. proizlazi da oni nisu bili prosta kodifikacija običajnih pravnih pravila, prethodno nastalih u praksi. Naprotiv, njihovi su sastavljači imali u vidu veoma konkretne zemljopisne uvjete svake od država na koju su se ti propisi imali primijeniti. Stoga bismo se mogli upitati jesu li ti ugovorni propisi, koji po toj osnovi još nisu stupili na snagu, naknadno prerasli u opće običajno pravo mora, koje predviđa prava i dužnosti za sve države, neovisno od toga jesu li ili nisu sve one ugovornice te Konvencije, i neovisno o njenom stupanju na snagu.

Mišljenja smo da ugovorni propisi o ravnim arhipelaškim crtama, i svi drugi propisi koji nameću dužnosti i ograničenja arhipelaškim državama, slijede sudbinu i neodvojiv su dio samoga instituta arhipelaških voda u općem običajnom pravu mora. Pod taj novi režim, a time pod svoju suverenost, neke arhipelaške države podvrgle su ogromne prostore mora koji su nekoć bili pod režimom otvorenog mora, na kojima su dakle slobodu plovidbe, prelijetanja, ribolova i neke druge slobode uživale sve države svijeta.

Stoga sve arhipelaške države koje žele uživati suverenost u tim prostorima, moraju doslovno poštivati i ograničenja u pogledu povlačenja ravnih arhipelaških crta, te prava svih drugih država u tim vodama, posebno slobodu plovidbe i prelijetanja arhipelaškim plovnim putevima. Nepoštivanje tih propisa, dovelo bi dakle u pitanje režim arhipelaških voda države u pitanju. A ako bi tu praksu slijedile sve arhipelaške države, one bi time dovele u pitanje i ovaj novi institut u općem običajnom pravu mora. Stoga u općenitu primjenjivost svih tih pravila ne treba sumnjati.

²⁰ O pravnom režimu i o svim drugim aspektima tih voda vidi opširnu raspravu — Vesna Crnić-Grotić: »Arhipelaške vode u međunarodnom pravu mora«, *Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja* (UPPPK) 1987, br. 115—116, str. 275—326.

3. VANJSKE GRANICE I RAZGRANIČENJE TERITORIJALNOG MORA

Konvencija iz 1958. nema propisa o jedinstvenoj širini teritorijalnog mora za sve obalne države. Ona nije odredila niti najveću dopuštenu širinu do koje bi svaka obalna država mogla jednostranim aktom protegnuti svoje teritorijalno more. Razlog za to je bio što se o tome ni na Kodifikacionoj konferenciji 1930, pa ni na prvim dvjema konferencijama Ujedinjenih naroda o pravu mora 1958. i 1960, nije mogao postići sporazum.

Konvencija iz 1958. jedino je u članu 24(2). propisala da se vanjski pojas ne može prostirati preko 12 milja od polazne crte od koje se mjeri širina teritorijalnog mora. To je značilo da ukupna širina teritorijalnog mora i vanjskog pojasa ne smije prelaziti 12 milja. Mnoge obalne države, među kojima i Jugoslavija u 1979, protegnule su napokon širinu svoga teritorijalnog mora na 12 milja, i time su se makar privremeno bile odrekle prava na vanjski pojas.

Konvencija iz 1982. konačno je ozakonila tu praksu. U članu 3. ona propisuje:

»Svaka država ima pravo odrediti širinu svoga teritorijalnog mora do granice koja ne prelazi 12 morskih milja, mjerenih od polaznih crta koje su određene u skladu s ovom Konvencijom.«

Još je navedeno i u članu 4:

»Vanjska granica teritorijalnog mora je crta kojoj je udaljenost svake točke od najbližih točaka polazne crte jednaka širini teritorijalnog mora.«

Ali član 12(1). Konvencije iz 1958, te član 15. Konvencije iz 1982. donose u jednakom sadržaju propis o razgraničenju teritorijalnog mora između država kojih su obale sučelice ili se dodiruju. Nema dakle razloga sumnji da se i tu radi o iskazu općeg običajnog pravnog pravila. Član 15. Konvencije iz 1982. glasi:

»Kad su obale dviju država sučelice ili se dodiruju, nijedna od tih dviju država nije ovlaštena, ako među njima nema drugačijeg sporazuma, proširiti svoje teritorijalno more preko crte sredine kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih točaka polaznih crta, od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora tih dviju država. Ova se odredba, međutim, ne primjenjuje ondje gdje je zbog razloga historijskog naslova ili drugih posebnih okolnosti nužno razgraničiti teritorijalno more dviju država na drugačiji način.«

To je tipičan propis dispozitivne, dakle ne imperativne naravi. Ali, za razliku od svih drugih odredaba o razgraničenjima na moru, to je ipak jedini istinski pravni propis sa određenim sadržajem, koji je prerastao u opće običajno međunarodno pravo.

Crta sredine se ne primjenjuje, ako je među susjednim obalnim državama nekada ranije ili bilo kada kasnije sklopljen drugačiji sporazum, ili ako primjenu te crte isključuju historijski naslov ili druge posebne okolnosti. Ali ne može li se, ili ne želi li se, niti jedna obalna država pozvati

niti na jedan od tih izuzetaka, tada svaka od njih može jednostrano proširiti svoje teritorijalno more do crte sredine. I to njeno jednostrano razgraničenje važi *erga omnes*.

U takvim specifičnim slučajevima, koji baš nisu rijetki u praksi, ne vrijedi dakle dužnost *bona fide* pregovaranja prema općem međunarodnom pravu, kako ju je formuliralo Vijeće Međunarodnog suda u presudi o Zaljevu Maine iz 1984. To posebno pogoduje pravnoj sigurnosti na onim tjesnacima koji služe međunarodnoj plovidbi a nisu širi od 24 milje. Bilo bi naime nerazumno smatrati da je u tim tjesnacima teritorijalno more obalnih država nerazgraničeno, sve dok one ne bi poduzele pregovore, i dok ti pregovori ne bi doveli do formalnog sporazuma. Uostalom, iz same prakse vršenja suverenosti susjednih država, može proizaći njihov prešutan sporazum o crti sredine ili o nekom drugom razgraničenju, dakle bez istinskih pregovora.

Bilo da se radi o razgraničenju između država koje leže sučelice, ili o njihovu bočnom razgraničenju, crta sredine bez odstupanja najčešće nije dovela do apsurdnih rezultata sve dok je teritorijalno more većine država bilo široko samo 3, 4, pa i 6 morskih milja. Čak i do njegove pune širine od 12 milja — što je nešto više od 22 kilometra — rijetko će kada crta sredine polučiti nepravedne učinke samo za jednu državu. Ali, kako smo naveli, sasvim je drugačije stanje kada se radi o bočnom razgraničenju na udaljenosti do 200 milja od polazne crte. O tome će posebno biti riječi.

4. GRANICE I RAZGRANIČENJE VANJSKOG MORSKOG POJASA

Dok je, kako smo naveli, Konvencija iz 1958. u članu 24(2). propisala da se vanjski pojas ne može prostirati preko 12 milja od polazne crte, član 33(2). nove Konvencije iz 1982. određuje novu najveću dopuštenu širinu toga pojasa od 24 milje od polazne crte. Stoga obalne države imaju danas mogućnost da proglase punu širinu svoga teritorijalnog mora od 12 milja, i da po želji proglase i vanjski pojas, ali ne širi od dodatnih 12 milja. Ako im je širina teritorijalnog mora manja od 12 milja, onda vanjski pojas može ispuniti ukupnu najveću dopuštenu širinu od 24 milje. Ta nova širina nije naišla na protivljenje niti jedne države u svijetu, tako da je već danas možemo smatrati dijelom općeg običajnog prava mora na snazi.

Vanjski pojas nije nikakav pojas suverenosti, pa ni suverenih prava, a niti isključive jurisdikcije obalne države. To je pojas nadzora, u kojemu je ona ovlaštena kažnjavati već počinjena kršenja nekih svojih propisa, ili spriječiti da budu počinjena, na njenom kopnu, u unutrašnjim vodama (posebno u lukama), ili u teritorijalnom moru.

Druga njegova značajka jeste da se taj pojas nastavlja na vanjsku granicu teritorijalnog mora, i da se u istom prostoru on djelimično preklapa s još dva pojasa, svakim s posebnim pravnim režimom. Vanjski pojas prostire se od polazne crte najviše do 24 milje, gospodarski pojas do 200 milja, a epikontinentalni pojas može i preći granicu od 200 milja od polazne crte. Sve obalne države imaju na morskome dnu i u njegovu podzemlju do 200

milja *ipso facto* i bez proglašenja svoj epikontinentalni pojas. Hoće li u tome prostoru imati još i vanjski i gospodarski pojas, ili samo neki od njih po vlastitom izboru, ovisi od toga jesu li ih jednostrano proglasile ili ne.

Član 24(3). Konvencije iz 1958. sadrži propis o r a z g r a n i č e n j u vanjskog pojasa koji podsjeća na onaj o razgraničenju teritorijalnog mora. On glasi:

»Kad obale dviju država leže sučelice ili se graniče, nijedna od tih država nije ovlaštena, ako među njima nema protivnog sporazuma, da proširi svoj vanjski pojas preko crte sredine, kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora tih dviju država.«

Tu se, dakle, kao razlog za odstupanje od crte sredine, predviđa jedino suprotan sporazum, ali ne i historijski naslov ili neke druge posebne okolnosti.

Koliko znamo, na Prvoj konferenciji UN o pravu mora u Ženevi 1958, ovaj propis je bila predložila delegacija Jugoslavije. Djelimičan razlog za tu njenu inicijativu možda je ležao u tome što je njen Zakon o obalnom moru iz 1948. predviđao izvan teritorijalnog mora širine 6 milja, dodatni pojas od daljnje 4 milje. To nije bio samo pojas zaštite carinskih interesa i državne sigurnosti, nego i »zaštite morskog blaga«. Dakle, to je ujedno bila i isključiva ribolovna zona. Novim Zakonom o obalnom moru, vanjskom morskome pojasu i epikontinentalnom pojasu iz 1965, usvojenim nakon ratifikacije Konvencije iz 1958, Jugoslavija je bila proširila svoje teritorijalno more na 10 milja od polazne crte. U taj novi prostor ona je dakle uključila i 4 milje ranije sigurnosne i ribolovne zone. Izvan tih 10 milja, u Zakonu iz 1965. bio je predviđen i vanjski morski pojas od dodatne 2 milje. U njemu je, točno prema propisima Konvencije iz 1958, Jugoslavija sebi osigurala pravo sprečavanja i kažnjavanja povrede svojih carinskih, fiskalnih i sanitarnih propisa, te propisa o prelasku granice. Ali čini se da se u Jugoslaviji vanjski pojas nije nikada uzimao jedino kao pojas nadzora.

Bilo je neočekivano što je Konvencija iz 1982. u odgovarajućem članu 33. naprosto izostavila bilo kakvu odredbu o razgraničenju vanjskog pojasa. Na to je bila reagirala opet samo Jugoslavija.

Ranije smo naveli da proširenjem teritorijalnog mora na 12 milja naša zemlja nakon 1979. više uopće nema vanjskog pojasa. Ona ga ni naknadno nije proglasila u prostoru do 24 milje od polazne crte, mada joj član 33. Konvencije iz 1982. to izričito dopušta. Stoga tim više začuđuje interpretativna izjava Jugoslavije data pri ratifikaciji Konvencije iz 1982, od 27. studenog 1985, a koja glasi:

»Iz činjenice da među odredbama Konvencije koje se odnose na vanjski pojas (član 33) nema pravila o razgraničenju vanjskog pojasa država koje leže sučelice ili se graniče, Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zaključuje da će se na razgraničenje vanjskog pojasa i među strankama Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora primjenjivati načela običajnog međunarodnog prava koja su kodificirana u stavku 3. člana 24. Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu, potpisanoj u Ženevi, 29. travnja 1958. godine.«

Na drugom mjestu izložili smo s više pojedinosti kritiku te interpretativne izjave.²¹ Ovdje bismo ponovili da je teško braniti stajalište da je sadržaj stavka 3. člana 24. Konvencije iz 1958, predstavljao kodifikaciju još ranije postojećeg načela općeg običajnog međunarodnog prava. Upravo izostavljanje istovjetne odredbe u tekstu Konvencije iz 1982, argument je za tvrdnju da se ni u 1958, a ni kasnije, nije radilo o običajnom pravu na suazi. Da je bilo tako, Konvencija iz 1982. ne bi propustila da taj propis u svome tekstu ponovi, kako je to bez izuzetka učinila sa svim drugim pravilima iste naravi.

Ali s obzirom da nova Konvencija u članu 303. predviđa i novo pravo obalne države da između ostalog, sprečava vađenje arheoloških i povijesnih predmeta sa dna svoga vanjskog pojasa, teško bi danas bilo zamisliti nešto što je ranije izgledalo moguće. To bi bilo da u istom, ili u nerazgraničenom prostoru vanjskog pojasa, susjedne države, svaka za sebe, sprečavaju i kažnjavaju kršenje svojih propisa na njihovu kopnu, u unutrašnjim vodama i u teritorijalnom moru.

Stoga bi se izostavljanje propisa o razgraničenju vanjskog pojasa, moglo razumno protumačiti jedino kao namjeru sastavljača teksta Konvencije iz 1982, da se njen propis iz člana 74. o razgraničenju gospodarskog pojasa, ujedno primjenjuje i na razgraničenje vanjskog, ali i epikontinentalnog pojasa jedinstvenom crtom.

U svakom slučaju, obalna država uživa u prostoru svoga gospodarskog pojasa suverena prava u pogledu iskorištavanja i očuvanja živih i neživih prirodnih izvora, te proizvodnje energije. Uz to, ona u tome prostoru ima i isključivu jurisdikciju u pogledu podizanja i upotrebe umjetnih otoka, uređaja i naprava; potom znanstvenog istraživanja mora; te zaštite i očuvanja morskog okoliša.

Stoga bi bilo sasvim nerazumno tumačenje da postoji jedna crta razgraničenja između susjednih obalnih država prostora u kojemu one imaju pravo sprečavati i kažnjavati povredu njihovih carinskih, fiskalnih, zdravstvenih i useljeničkih propisa, a različitu crtu razgraničenja, gdje bi svaka od njih vršila jurisdikciju u pogledu zaštite i očuvanja morskog okoliša, ili znanstvenog istraživanja mora. Sigurnost plovidbe, ribolova, i drugih dozvoljenih upotreba mora traži da, kad se preklapaju, svi morski prostori budu razgraničeni jedinstvenom crtom. Sasvim je različit problem od ovoga, o kojemu će biti više riječi, što je član 74. Konvencije iz 1982, o razgraničenju gospodarskog pojasa, norma bez sadržaja.

5. VANJSKE GRANICE EPIKONTINENTALNOG I GOSPODARSKOG POJASA

Ženevska konvencija o epikontinentalnom pojasu iz 1958, bila je određila u članu 1, njegovu vanjsku granicu po dvostrukom kriteriju — morsko

²¹ Cf., *op. cit.*, n. 18, str. 406-409.

dno i podzemlje podmorskih prostora uz obalu (i uz obalu otoka), ali izvan teritorijalnog mora, i to: (i) do dubine od 200 metara ili, (ii) preko te granice, do točke gdje dubina vode nad njima dopušta iskorištavanje prirodnih bogatstava spomenutih prostora.

Taj dvostruki kriterij bio je plod kompromisa država sudionica Prve konferencije UN o pravu mora. On se ni sam po sebi ne čini razumnim. Iz toga propisa naime, proizašlo je da su u trenutku usvajanja te Konvencije sve obalne države svijeta posjedovale epikontinentalni pojas do dubine od 200 metara, ali da će se usporedo s daljim tehnološkim razvojem taj pojas svih obalnih država automatski proširivati, bez njihova proglašenja pa čak i saznanja o tome, i to bez obzira na to hoće li baš svaka od njih biti u stanju iskorištavati prirodna bogatstva u većim dubinama od 200 metara. Pri tome, nikakva krajnja granica toga proširenja nije bila propisana.

A daljnji tehnološki razvoj uslijedio je mnogo brže nego što je bilo tko u 1958. mogao očekivati. U sedamdesetim godinama ovoga stoljeća izvršena su bušenja morskog dna na dubinama do 4000 metara, a tragovi nafte bili su nađeni daleko izvan izobate od 200 metara.

Konvencija iz 1982. bila je u pogledu vanjske granice epikontinentalnog pojasa djelimično napustila kriterij dubine, a sasvim onaj eksploatabilnosti. Ali je ona tu granicu pomakla daleko prema pučini.

Po članu 76(1). ta se granica proteže: (i) do vanjskog ruba kontinentalne orubine; ili (ii) do udaljenosti od 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora. Dakle, svaka obalna država ima bez obzira na dubinu dna, svoj »epikontinentalni pojas« do udaljenosti od 200 milja. Ako vanjski rub kontinentalne orubine neke obalne države prelazi tu širinu, član 76(5). Konvencije ograničuje i njegovu krajnju vanjsku granicu. To je ili udaljenost do 350 milja od polazne crte, ili udaljenost od 100 milja računajući od izobate (dubine) od 2500 metara.²²

Ukoliko se epikontinentalni pojas proteže izvan 200 milja od polazne crte, obalna država dužna je po članu 76(7). Konvencije o njegovim vanjskim granicama obavijestiti Komisiju za granice epikontinentalnog pojasa, koja će se ustanoviti nakon što ta Konvencija stupi na snagu. Komisija daje dotičnoj državi preporuke, i granice koje ona utvrdi na temelju tih preporuka konačne su i obvezuju. Nije jasno hoće li i države koje ne postanu strankama te Konvencije biti dužne da obavještavaju Komisiju, i uopće imaju li sve obalne države pravo na taj pojas preko 200 milja do njenog stupanja na snagu.

Zajednički propis u članu 2(3). Konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. i u članu 73(3). Konvencije iz 1982, glasi:

»Prava obalne države na epikontinentalnom pojasu ne zavise od okupacije, stvarne ili fiktivne, ili od bilo kakvog izričitog proglašenja.«

²² Vidi o tome opširnije — R u d o l f, *op. cit.*, n. 11, str. 239—252.

U tome je Komisija za međunarodno pravo UN, koja je predložila taj propis, pošla od hipoteze da je epikontinentalni pojas svih obalnih država prirodni produžetak njihova kopna pod morem. Stoga ga sve one navodno imaju *ipso facto*, bez proglašenja. Ali prema Konvenciji iz 1982. dno mora i njegovo podzemlje do udaljenosti od 200 milja i bez obzira na dubinu, ne može se više smatrati epikontinentalnim pojasom ili kontinentalnim šelfom u geološkom smislu, tako da i ta hipoteza otpada. Ali zaista nikakvi apstraktni argumenti ne mogu zaustaviti težnje obalnih država da pod svoju vlast podvrgnu sve veće morske prostore.

*

Režim gospodarskog pojasa uređen je po prvi put Konvencijom iz 1982. Za razliku od epikontinentalnog pojasa, osim morskog dna i podzemlja, on se prostire također i na vodeni stub i površinu mora iznad njega. Ali, kako smo istakli, zračni prostor iznad gospodarskog pojasa u svemu je izjednačen sa zračnim prostorom otvorenog mora, jer u njemu obalna država nije stekla nikakva suverena prava ili jurisdikciju.

Po članu 57. Konvencije iz 1982. širina gospodarskog pojasa ne smije se protezati izvan 200 milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.

Da bi stekla suverena prava i jurisdikciju u gospodarskom pojasu, obalna država mora ga jednostrano proglasiti.

6. PITANJA RAZGRANIČENJA EPIKONTINENTALNOG I GOSPODARSKOG POJASA

Naveli smo već da razgraničenje ogromnih prostora epikontinentalnog i gospodarskog pojasa na znatnim udaljenostima od obale stvara sasvim nove probleme u odnosu na razgraničenje teritorijalnog mora. Stoga su i spорови između susjednih obalnih država u tome pogledu postali brojniji, teži za rješavanje i neusporedivo značajniji.

Međunarodni sud u Haagu i arbitražni tribunal izrekli su o takvim sporovima više presuda. U nekima od njih formulirana su i neka apstraktna pravila koja su sve obalne države — kojima propis o razgraničenju iz Konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. ne odgovara — prihvatile kao iskaz općeg običajnog međunarodnog prava na snazi. Stoga ti propisi iz konvencija iz 1958. i 1982, bez tih apstraktnih iskaza iz sudske prakse, nisu dovoljni. A sam taj razvoj ukazuje na tendenciju da u svim propisima o razgraničenju ima sve manje objektivnih pravila i kriterija čija bi primjena dovođila do predvidljivih rezultata. Na ovome primjeru upravo se otkriva nemoć ljudske vrste da formulira precizna i objektivna pravna pravila, jer priroda stvari to naprosto sprečava.

Da bismo čitaoce upoznali s tim razvojem navodit ćemo, uz odgovarajuća pravila iz konvencija, neke dijelove sudskih i arbitražnih presuda koji nam se čine značajnima za razgraničenje tih ogromnih morskih prostora.²³

*

Ženevska konvencija o epikontinentalnom pojasu iz 1958. predviđa i propis o njegovu razgraničenju. Prva dva stavka njenog člana 6, važna za našu raspravu, su sljedeća:

»1. U slučaju, kada se jedan isti epikontinentalni pojas graniči s područjima dviju ili više država, kojih obale leže sučelice, granica epikontinentalnog pojasa između tih država određuje se sporazumom između njih. Ako sporazuma nema i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu, granica je crta sredine, kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih točaka polaznih crta, od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora svake pojedine države.

2. U slučaju, kad se jedan isti epikontinentalni pojas graniči s područjima dviju susjednih država, granica epikontinentalnog pojasa određuje se sporazumom između njih. Ako sporazuma nema i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu, granica se određuje primjenom načela jednake udaljenosti od najbližih točaka polaznih crta, od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora svake pojedine države...«

Ti propisi po svojem sadržaju slični su propisima o razgraničenju iz članova 12(1). i 24(3). Ženevske konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz iste godine. U nedostatku suprotnog sporazuma, i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu, po članu 6. primjenjuje se crta sredine. I ako se susjedna ili susjedne države tome ne suprotstave, svaka obalna država može jednostrano protegnuti svoj epikontinentalni pojas do crte sredine.

*

Ali ovaj za primjenu jednostavan propis, skoro da nikada nije bio dosljedno primijenjen u međunarodnoj arbitražnoj i sudskoj praksi.

1. Zlosretna po tu odredbu bila je presuda Međunarodnog suda od 20. veljače 1969. godine o *Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru*.

²³ Opširniji prikaz prve presude iz 1969. izložio je — Josip Metelko: »Ideje, načela i kriteriji prirodnog prava, pravde i pravičnosti u sporovima o razgraničenju nekih dijelova epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru pred Međunarodnim sudom u Haagu«, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 1982*, br. 1—2, str. 85—104. I mi smo mnogo opširnije analizirali prve tri presude zaključno s 1982. u raspravi — »Kriteriji razgraničenja morskih prostranstava između država«, *UPPPK 1983*, br. 100, str. 43—84. Citavu tu sudsku praksu, ali s mnogo kraćim izvodima, obradili smo u raspravi — »'Equitable Principles' in Maritime Delimitations«, *Le droit international à l'heure de sa codification*, Etudes en l'honneur de Roberto Ago, vol. II, Milano 1987, pp. 107—137. U toj svesci objavili su priloge o razgraničenju prostora mora na temelju sudske prakse također — Claude-Albert Collinard, *ibid.*, pp. 87—105; Shigeru Oda, pp. 349—362; Michel Virally, pp. 523—534; te Prosper Weil, pp. 535—552. Ali više od prikaza i tumačenja presuda od strane pisca valja čitati njihove integralne tekstove.

Danska, S.R. Njemačka i Nizozemska imaju u tome prostoru obalu usporidive dužine. Ali, dok je obala Danske i Nizozemske konveksnog (ispupčenog) oblika, obala Njemačke u sredini je konkavna (udobljena). Primjenom crte sredine kod bočnog razgraničenja Njemačka dobija neznan prostor epikontinentalnog pojasa u samoj blizini svoje obale, dok bi sav njegov ostatak dijelile zajedničkom granicom Danska i Nizozemska.

Upravo zbog te posebne okolnosti oblika svoje obale, nakon što je potpisala Konvenciju iz 1958, Njemačka ju nije nikad ratificirala. A Danska i Nizozemska su u uzajamnom razgraničenju insistirale na crti sredine iz člana 6, ne priznajući nikakve posebne okolnosti koje bi Njemačkoj dodijelile veći prostor.

Sve tri zemlje su taj zajednički spor povjerile na odlučivanje Međunarodnom sudu u Haagu. Ali na dalji razvoj pravila iz tog područja, čini se da je bilo presudno što stranke nisu zatražile od Suda da on svojom presudom sam razgraniči taj prostor, nego da presudi — »koja su načela i pravila međunarodnog prava primjenljiva na razgraničenje između stranaka područja epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru koja pripadaju svakoj od njih preko djelimične granice ugovorom već utvrđene...« (*Reports 1969*, p. 7).

Sud se u presudi poveo za zahtjevima stranaka, tako da je u crti sredine iz člana 6. gledao središnje pravilo razgraničenja. On se nije htio upuštati u ispitivanje »da li konfiguracija njemačke obale u Sjevernom moru čini ili ne 'posebnu okolnost' prema članu 6. Konvencije«, s obzirom da je ustanovio da »metoda razgraničenja zasnovana na crti sredine ni na kakav način nije obvezatna« (*ibid.*, p. 47, § 82). To nam se čini krupnim propustom Suda, koji će se odraziti na sve kasnije napore u formulaciji pravnih pravila o razgraničenju epikontinentalnog, te kasnije i gospodarskog pojasa.

Presuda je s prilično uvjerljivim pravnim argumentima dokazala da načelo ekvidistance iz člana 6. Konvencije iz 1958. — pored toga što po ugovornoj osnovi ne obvezuje sve stranke u sporu — nije niti do 1958, a ni naknadno preraslo u pravilo općeg običajnog međunarodnog prava (*ibid.*, p. 46. § 81). Kriteriji iz te presude za transformaciju normativnih propisa iz konvencija o kodifikaciji u opća običajna pravila, općenito se u znanosti i praksi uzimaju ispravnima.

Ali u pogledu onoga što je sam Sud u toj presudi ustvrdio, da namjesto člana 6. predstavlja »načela i pravila međunarodnog prava«, on se nije potrudio da primjenom istih kriterija dokaže bilo običajnu osnovu ili da se radi o općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda.

Namjesto pravila o crti sredine uz posebne okolnosti iz člana 6, Sud je iznašao — »najtemeljnije od svih pravnih pravila koja se odnose na epikontinentalni pojas«, i koje je »utvrđeno članom 2. Ženevske konvencije iz 1958, mada je potpuno nezavisno«. To je načelo po kojemu obalna država ima inherentno pravo na epikontinentalni pojas koji čini prirodni produžetak njenog područja pod morem (*ibid.*, p. 23, § 19).

U presudi je pod pojmom »načela i pravila međunarodnog prava« Sud ustvrdio i postojanje nekih »pravičnih načela« o razgraničenju epikontinentalnog pojasa. Njihovu suštinu i sadržaj Sud nije ni u svojoj kasnijoj praksi dovoljno precizirao, ali je ustvrdio da se radi o — »primjeni pravnog pravila koje propisuje primjenjivanje pravičnih načela« (*ibid.*, p. 48, § 85).

Budući da se navodno radilo o »načelima i pravilima međunarodnog prava« utvrđenim od Suda, ova presuda pružila je argumente za odbacivanje crte sredine svim državama kojima je ona škodila u razgraničenju epikontinentalnog pojasa sa njihovim susjedima. To se, kako ćemo vidjeti, neposredno odrazilo i na formulaciju novih propisa o razgraničenju gospodarskog i epikontinentalnog pojasa u Konvenciji iz 1982. Nakon te presude naprosto se više nije moglo dokazati *communis opinio juris* i sveopću praksu država u primjeni načela iz člana 6. Konvencije iz 1958.

A da bismo saznali o čemu se radi valja nam citirati opširan izvadak iz dispozitiva presude iz 1969:

»C) Načela i pravila međunarodnog prava primjenljiva na razgraničenje između stranaka područja epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru, koja pripadaju svakoj od njih ... su slijedeća:

(1) razgraničenje se treba provesti putem sporazuma u skladu s pravičnim načelima i uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti, na način da se ostavi, koliko je god moguće, svakoj stranci sve one dijelove epikontinentalnog pojasa koji čini prirodni produžetak njenog kopnenog područja pod morem, ne zadirući u prirodni produžetak kopnenog područja druge;

(2) ako u primjeni prethodnog stavka, razgraničenje strankama ostavlja područja koja se preklapaju, ona se među njima moraju podijeliti na sporazumno utvrđene dijelove, ili u nedostatku sporazuma na jednake dijelove, osim ako stranke ne usvoje režim zajedničke jurisdikcije, zajedničkog uživanja i iskorištavanja svih područja koja se preklapaju, ili njihovih dijelova.

D) Za vrijeme pregovaranja treba uzeti u obzir slijedeće činioce:

(1) opću konfiguraciju obala stranaka i postojanje bilo kakvih posebnih i neobičnih obilježja;

(2) do sada poznatu i lako ustanovljivu fizikalnu i geološku strukturu i prirodna bogatstva područja epikontinentalnog pojasa koja su u pitanju;

(3) činilac razumnog stupnja proporcionalnosti, kojim se razgraničenje u skladu s pravičnim načelima mora izvršiti između veličine područja epikontinentalnog pojasa koje pripada obalnoj državi i dužine njene obale mjerene općim smjerom, uzimajući u tu svrhu u obzir učinke, stvarne ili predvidljive, svih drugih razgraničenja epikontinentalnog pojasa između obalnih država iste regije.« (*Reports 1969*, pp. 54—55, § 100).

*

2. U sporu o *Epikontinentalnom pojasu između Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske*, arbitražni tribunal imao je zadaću povući crtu razgraničenja uzduž La Manchea i u zoni Atlantika. Francuska je ustvrdila da su —

»... norme međunarodnog prava primjenjivog u ovoj materiji između stranaka, norme običajnog prava kako ih je naročito formulirao Međunarodni sud u sporu o epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru i koje su potvrđene kasnijom praksom država i radovima Treće konferencije o pravu mora...« (koja je još bila u toku)²⁴.

Taj navod vjerno pokazuje kako pravni savjetnici svih država, uzimaju iskaz Suda koji im odgovara, običajnim pravom na snazi. Pri tome zanemaruju da li je sam Sud u svojoj presudi dokazao da su posrijedi pravila nastala dugotrajnom i jednoobraznom praksom te da je većina država u svijetu stekla svijest o pravnoj obvezatnosti baš te prakse. U ovom slučaju pravne zastupnike Francuske nije zanimalo niti to mogu li iskazi Suda u presudi iz 1969, zbog njihove neodređenosti i nedorečenosti, uopće biti osnova za stvaranje pravnih pravila.

Budući da su obje parnične stranke ujedno i stranke Konvencije iz 1958, Tribunal je ipak utvrdio primjenjivost njenog člana 6. u cijelom prostoru razgraničenja osim u pogledu Anglonormanskih otoka u neposrednoj blizini francuske obale.

Za našu raspravu važan je stav Tribunala da — »u uvjetima ove parnice, pravila običajnog prava vode gotovo istom rezultatu kao i propisi člana 6.« (p. 76, § 65). To je — »razgraničenje u skladu s pravičnim načelima« (*ibid.*, p. 84, § 75). On je k tome istakao da član 6. ne formulira pravilo jednake udaljenosti i posebne okolnosti kao dva odvojena propisa. Radi se »o jedinstvenom pravilu koje kombinira ekvidistancu — posebne okolnosti« (*ibid.*, p. 78, § 68). To jedinstveno pravilo znači da pitanje da li »posebne okolnosti... opravdaju drugačije razgraničenje« čini dio pravila koje predviđa primjenu načela jednake udaljenosti. Stoga je obveza primjene načela jednake udaljenosti uvijek podložna uvjetu — »ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu« (*ibid.*, p. 79, § 70).

Da je i u 1969. Međunarodni sud u Haagu došao do toga tumačenja člana 6, i da ga je uzeo makar kao početnu radnu hipotezu svakog razgraničenja epikontinentalnog pojasa, on bi na toj osnovi mogao uputiti stranke na isto onakvo pravično razgraničenje kako je i učinio. Ali u 1977. niti ova arbitražna odluka nije više mogla spriječiti sukob država sudionica Treće konferencije UN o pravu mora o tome treba li crtu sredine uopće spomenuti u propisu o razgraničenju epikontinentalnog i gospodarskog pojasa buduće konvencije.

*

3. U sporu o *Epikontinentalnom pojasu između Libije i Tunisa*, Međunarodni sud je ponovo bio zamoljen da utvrdi »načela i pravila međunarodnog prava«. Ali u presudi koju je izrekao 24. veljače 1982, sam je Sud ocijenio svoj zadatak da treba pobliže opisati pravac koji će slijediti crta razgraničenja, kako bi stručnjaci dviju država potom obavili samo tehničku zadaću.

²⁴ Vidi tekst ove Odluke — Tribunal Arbitral, *Délimitation du Plateau continental*, Décision du 30 juin 1977, (izdanje *La Documentation française*), Paris 1977.

Ova parnica je značajna po tome što su obje njene stranke bile duboko uvjerenе, da iskaz iz presude iz 1969. predstavlja običajno pravo o razgraničenju epikontinentalnog pojasa na snazi, i da ta pravila treba samo primijeniti na konkretne uvjete njihova razgraničenja. Vjerojatno na početku parnice niti sam Sud nije mislio drugačije. On je taj privid nastojao i održati u izboru argumenata za svoju odluku. Njegova objašnjenja o tome što propisuju pravična načela kao načela i pravila međunarodnog prava, primjenljiva na razgraničenje epikontinentalnog pojasa, neuvjerljiva su, logički nedosljedna i bez konkretnog sadržaja. Iskaz iz te presude da je — »pravni pojam pravičnosti... opće načelo neposredno primjenljivo kao pravo« (*Reports 1982*. p. 60, § 71), jeste igra riječi koja ne dokazuje ništa.

Svaka stranka u toku toga postupka nastojala je dokazati da načelo prirodnoг produžetka kopnenog područja pod morem ide baš njoj u korist. Libija je tvrdila da je pravac prirodnoг produžetka određen općim geološkim i geografskim odnosom između epikontinentalnog pojasa i kopnene kontinentalne mase Afrike. Tunis je isticao da treba voditi računa o prirodnom produžetku kopnenog područja svake države, a ne čitavog kontinenta. Geografski, geomorfološki i barometrijski razlozi, po mišljenju njegovih zastupnika, u najmanju su ruku od jednake važnosti kao i geološki (*ibid.*, p. 45, § 40).

Na sveopće iznenađenje, sam Sud je u presudi odbacio tu argumentaciju i ekspertizu stručnjaka obiju stranaka, a uz to i »najtemeljnije od svih pravnih pravila koja se odnose na epikontinentalni pojas«, kako ga je okvalificirala presuda iz 1969. U dispozitivu presude iz 1982. navedeno je, između ostalog, sljedeće:

»2. područje koje se uzima u obzir u svrhu razgraničenja sastoji se od istog epikontinentalnog pojasa kao prirodnoг produžetka kopnenog područja obiju stranaka, i stoga se u ovom slučaju nikakav kriterij razgraničenja područja toga pojasa ne može izvesti iz načela prirodnoг produžetka kao takvoga; ...« (*Ibid.*, p. 92, § 133, A2).

A i načelo proporcionalnosti između dužine obala dviju država i dosuđenih prostora epikontinentalnog pojasa svakoj od njih, pokazalo je tu svoju neodređenost i proizvoljnost. Naime, sam je Sud odredio točke na obali svake od država na temelju čije se dužine do zajedničke granice mjerila ta navodna proporcionalnost.

Na kraju valja navesti da je tekst te presude najbolje ukazao na istinsku narav »načela i pravila međunarodnoг prava« u sljedećem navodu:

»Ova parnica pokazuje... da načela, pravila i činioци naznačeni od Suda u 1969. mogu dati vrlo različite rezultate prema načinu na koji se ta načela i ta pravila tumače i primjenjuju, i prema relativnoj težini koja se pridaje svakom činioци u određivanju metode razgraničenja.« (*Ibid.*, p. 44, § 38).

Drugim riječima, njihov sadržaj ne osigurava niti najnužniji stupanj predvidljivosti u njihovoj primjeni, tako da se opravdano valja zapitati radi li se uopće o dovoljno određenoj osnovi za nastanak konkretnih pravnih pravila.

*

4. Kronološki slijedeća je presuda Međunarodnog suda od 21. ožujka 1984. o *Zahtjevu Italije za intervencijom u sporu o Epikontinentalnom pojasu između Libije i Malte*.

Italija je svoj zahtjev temeljila na članu 62. Statuta Suda, smatrajući da ona ima interes pravne naravi u toj parnici. Cilj njene intervencije bio je, između ostalog, da pred Sudom osigura zaštitu svojih interesa pravne naravi, kako načela i pravila međunarodnog prava, koja je Sud zamoljen proglasiti primjenjivima na razgraničenje epikontinentalnog pojasa između Libije i Malte, a naročito praktičnu metodu u njihovoj primjeni, Sud ne odredi bez saznanja njenih interesa i na njenu štetu. (*Reports 1984*, p. 13, § 17).

Ovaj zahtjev za intervencijom Sud je odbacio u prvom redu stoga što su mu se usprotivile obje parnične stranke. Ali za predmet naše rasprave od posebnog je značaja jedan aspekt ove presude. Odbacujući zahtjev za intervencijom u tome postupku, Sud je naglasio da će talijanska prava biti zaštićena članom 59. njegova Statuta koji propisuje da je presuda Suda obvezatna samo za stranke spora i za slučaj koji je riješila. U presudi se uz to navodi:

»... Iz ovoga zadnjeg propisa jasno proizlazi da se na načela i pravila međunarodnog prava koja Sud smatra primjenljivima u razgraničenju između Libije i Malte, i na naznake Suda o njihovoj primjenjivosti u praksi, stranke neće moći pozivati protiv bilo koje ostale države...« (*Ibid.*, p. 27, § 42).

Ovo priznanje Suda ukazuje da on svakom svojom presudom, i za svako područje razgraničenja, ustvari formulira različita »načela i pravila međunarodnog prava«. Ne radi se dakle o nikakvoj primjeni obvezatnog prava na neki dat slučaj, nego o sudskom odlučivanju po pravičnosti *praeter legem*, u nedostatku pozitivnih pravnih pravila. Ti iskazi Suda nisu obvezatni za stranke stoga što Sud zaista utvrđuje, te potom primjenjuje općeobvezatna »načela i pravila međunarodnog prava«, nego samo zato što je sama presuda za njih obvezatna. Kad bi bilo drugačije, makar bi ista načela i pravila međunarodnog prava bila primjenljiva na razgraničenje nekog jedinstvenog prostora epikontinentalnog pojasa (n.pr. u središnjem dijelu Sredozemlja) između svih država na njegovim obalama.

*

5. Presuda Vijeća Međunarodnog suda o *Morskoj granici u Zaljevu Maine*, između Kanade i Sjedinjenih Država, možda je od svih drugih važnija zbog nekih pojmovnih razjašnjenja.

Stranke su od Vijeća Suda bile zatražile da odredi jedinstvenu granicu njihova epikontinentalnog pojasa i ribolovne zone, »u skladu s načelima i pravilima međunarodnog prava«.

Vijeće Suda je u presudi od 12. listopada 1984. istaklo da se svako razgraničenje mora ostvariti sporazumno ili nekom alternativnom metodom. Takva rješenja podrazumjevaju »primjenu pravičnih kriterija, tj. kriterija proizašlih iz pravičnosti, ali koji — bilo da ih se naziva »načelima« ili kriterijima, a zbog razloga jasnoće, Vijeće daje prednost ovom zadnjem nazivu, — oni nisu sami po sebi načela i pravila međunarodnog prava (*Reports 1984*, p. 292, §89). Međunarodno običajno pravo u području poput ovog, može po svojoj naravi predvidjeti tek nekolicinu temeljnih pravnih načela, koja su samo upute za postizanje nekog suštinskog cilja. Svaki specifični slučaj morskog razgraničenja je različit od ostalih i on je jedinstven. Upravo to sprečava mogućnost stvaranja nužnih uvjeta za nastanak načela i pravila običajnog prava koja bi predviđala precizne odredbe za probleme poput ovoga (*ibid.*, p. 290, § 81).

Kako smo već naveli, Vijeće Suda u ovoj presudi zaključilo je da se po općem međunarodnom pravu — svako morsko razgraničenje mora postići putem sporazuma, te — »primjenom pravičnih kriterija i praktičnih metoda koje s obzirom na geografsku konfiguraciju prostora i ostale relevantne okolnosti, osiguravaju pravičan rezultat.« (*Ibid.*, p. 300, § 112).

Stoga nas ovdje posebno zanima što je Vijeće Suda, pod predsjedavanjem čuvenog međunarodnog pravnika Roberta Agoa, podrazumijevalo pod svakim od tih izraza.

U presudi je navedeno da nema sustavne definicije pravičnih kriterija koji bi se mogli uzeti u obzir pri međunarodnom morskome razgraničenju, a to bi *a priori* bilo i teško zbog njihove raznolike adaptabilnosti različitim konkretnim situacijama. Napori u kodifikaciji međunarodnog prava nisu ni dotakli taj problem. Ali su se ti kriteriji spominjali u argumentaciji stranaka u sudskom postupku, te u sudskim i arbitražnim odlukama.

»... Postoji na primjer kriterij izražen klasičnom formulom da zemlja dominira morem; kriterij koji teži u slučajevima kad posebne okolnosti ne iziskuju korekcije, podjelu na jednake dijelove zona u kojima se preklapaju morska i podmorska područja koja pripadaju obalama susjednih država; kriterij da, gdje god je moguće, ne dođe do zadiranja morskog pravca od obale jedne države u prostor u blizini obale druge države; kriterij koji izbjegava, koliko je moguće, učinak odsijecanja morskog pravca od obale ili dijela obale jedne države u pitanju; i kriterij po kojemu se u nekim okolnostima mogu izvesti posljedice iz nejednakosti u pogledu dužine obala dviju država u istom prostoru razgraničenja.« (*Ibid.*, pp. 312—313, § 157).

Ali pravičnost tih kriterija —

»... može se procjenjivati samo s obzirom na okolnosti svakog slučaja, i sasvim je moguće da se u različitim okolnostima u pogledu jednog jedinog kriterija dođe do različitih, pa čak i suprotnih zaključaka... (M)eđunarodno pravo jedino traži da se kod pribjegavanja nekom kriteriju, ili ravnoteži između više njih, vodi računa o uvjetima konkretne situacije.« (*Ibid.*, p. 313, § 158).

Primjena praktičnih metoda u razgraničenju morskih prostora sasvim je slična. Apstraktna usporedba različitih metoda najčešće ne daje konkretne rezultate. Davanje prvenstva nekoj posebnoj metodi u razgraničenju na vrlo maloj udaljenosti od obale, može ne biti opravdano na velikim udaljenostima, gdje se moraju uzeti u obzir drugačiji činioci (*ibid.*, p. 314, § 160). Uz to, jedna metoda može se činiti preporučljivom za razgraničenje epikontinentalnog pojasa, a druga može biti podobna za razgraničenje ribolovne zone ili gospodarskog pojasa (*ibid.*, p. 314, § 161).²⁵ Apstraktno uzevši, niti jedna moguća metoda nema sama po sebi prednost u odnosu na neku drugu (*ibid.*, p. 315, § 162), i niti jedna ne smije imati prvenstvo u primjeni.

»... U svakom konkretnom slučaju okolnosti mogu na početku ukazivati na neku metodu kao najpogodniju, ali uvijek si valja pridržati mogućnost odricanja od nje u korist neke druge metode, ako se to kasnije dokaže opravdanim. Treba iznad svega imati sklonost za prihvaćanjem kombinacije različitih metoda koje se mogu pokazati relevantnima u različitim fazama operacije, i u odnosu na različite segmente crte razgraničenja, kad god se ustanovi da to traže različite okolnosti.« (*ibid.*, p. 315, § 163).

To praktično znači da sudac može, npr. kod bočnog razgraničenja, usvojiti u blizini obale crtu sredine, a od neke dalje točke izlomljenu crtu pod nekim drugim kutom, te ako ustreba, na većoj udaljenosti od obale taj pravac može ponovo izmijeniti, sve da bi postigao pravičan rezultat.

Svi gornji zaključci Vijeća Suda čine nam se opravdanima. Oni ukazuju na to da u razgraničenju morskih prostora ne može biti obvezatnih, krutih i univerzalno primjenljivih pravnih pravila bez izuzetaka. Kad neki sudski ili arbitražni organ vrši razgraničenje morskih prostora, on će u odlučivanju slijediti svoj subjektivni osjećaj pravednog i nepravednog, vodeći računa o svim relevantnim okolnostima. To se inače podrazumijeva pod pojmom pravičnosti suca *praeter legem*, kad on odlučuje u slučaju praznina u pravu.

Ta sudačka funkcija do krajnosti je odgovorna. Ona traži kompetentnost, nepristranost, poštenje i razložnost. I nema značajnijih razlika kad stranke od sudskog organa zatraže da utvrdi — »načela i pravila međunarodnog prava« primjenljiva na razgraničenje njihovog morskog prostora, od povjeravanja istom tome organu zadaće da sam odredi crtu razgraničenja odlučivanjem *ex aequo et bono*, na temelju stavka 2. člana 38. Statuta Međunarodnog suda.

*

6. Zadnja presuda, važna za predmet naše rasprave, je ona koju je izrekao Međunarodni sud 3. lipnja 1985. o *Epikontinentalnom pojasu između Libije i Malte*.

²⁵ Ovaj načelni iskaz čini se da proturječi članu 74(4). Konvencije iz 1982. (o čemu će kasnije biti riječi), a i našem gledištu o potrebi jedinstvene granice u prostorima u kojima se gospodarski, epikontinentalni i vanjski pojas preklapaju.

Sud je opet imao za zadaću da odluči o tome »koja su načela i pravila međunarodnog prava primjenljiva na razgraničenje« spornog područja epikontinentalnog pojasa, i »kako stranke mogu u praksi ta načela i pravila primijeniti u ovom posebnom slučaju«.

Većina, kao i manjina sudaca, pod utjecajem toga kompromisa strana-ka, vratila se na zaključivanje Suda iz 1969. i 1982. Sud je u presudi primijetio da su na Trećoj konferenciji o pravu mora, u zadnjoj verziji propisa o razgraničenju, nestale riječi »u skladu s pravičnim načelima«. Član 83(1). Konvencija iz 1982. umjesto njih spominje izraze — »radi postizanja pravičnog rješenja«. Unatoč tome, Sud je ustanovio da obje parnične stranke od njega traže da spor odluči primjenom »pravičnih načela«, te da rezultat primjene tih pravičnih načela mora biti pravičan (*Reports 1985*, pp. 30—31, § 28, 29). I Sud im je na svoj način udovoljio.

Na jednom mjestu te presude, u potpunoj oprečnosti sa zaključcima prethodno izložene presude Vijeća toga Suda u parnici o Zaljevu Maine, Sud je nastojao dokazati — »normativni karakter pravičnih načela primijenjenih kao dijela općeg međunarodnog prava«:

»... Da pravična načela imaju izraz u terminima podobnim za općenitu primjenu, neposredno proizlazi iz više dobro poznatih primjera: načelo da nije u pitanju potpuno prekrajanje geografije niti ispravljanje nejednakosti stvorenih od prirode; načelo s njime u vezi nezadiranja jedne stranke u prirodni produžetak druge, koje je tek negativni izraz pozitivnog pravila po kojemu obalna država uživa suverena prava nad epikontinentalnim pojasom izvan svoje obale u punom obujmu na koji ju ovlašćuje međunarodno pravo, pod relevantnim okolnostima; načelo poštivanja svih relevantnih okolnosti; načelo da, mada su sve države u pravima jednake, i imaju pravo na jednak postupak, »pravičnost nužno ne uključuje jednakost«... , niti teži tome da učini jednakim što je priroda stvorila nejednakim; te načelo da ne može biti u pitanju distributivna pravda.« (*Ibid.*, pp. 39—40, § 46).

Kako se vidi, Vijeće toga Suda u prethodnoj presudi većinu tih »pravičnih načela« okvalificiralo je »pravičnim kriterijima«, iz mnogo razloga odričući im značaj pravnih pravila. Sadržaj većine njih ne pruža neophodnu osnovu za stvaranje istinskih pravnih pravila čak ni za budućnost, koja bi predviđala precizna prava i dužnosti za subjekte međunarodnog prava, i čije bi kršenje moglo dovesti u pitanje zasnovanost izrečene presude na pravu. Neka od tih »pravičnih načela« obična su očitovanja više ili manje točnih činjenica (npr. da pravičnost ne uključuje jednakost). Neka formuliraju ciljeve koje valja postići (npr. ono o nezadiranju u prirodni produžetak druge države), ali ne propisuju načine kako ih ostvariti.

Upravo se stoga ne može pridati nikakav pravni učinak navodu presude iz 1982, da je — »pravni pojam pravičnosti... opće načelo primjenljivo kao pravo«, ako se gornji iskazi »pravičnih načela« od Suda smatraju neposredno primjenljivima kao pravo. Gornje formulacije čine nam se nerazumnima. A pravilo koje je suprotno razumu ne može djelovati kao pravno pravilo, bez obzira na autoritet koji ga je propisao. Sasvim je isto bilo s nekim

odredbama našega nekadašnjeg Zakona o udruženom radu i s nekim drugim propisima iz tzv. »samoupravnog prava«.

*

Tek nakon gornjeg izlaganja međunarodne sudske prakse o kriterijima razgraničenja, čini nam se uputnim da razmotrimo simetrične tekstove članova 74. i 83. Konvencije iz 1982, o razgraničenju epikontinentalnog, te gospodarskog pojasa. Oba su istog sadržaja, ali to ne znači da svaki od njih polučuje i sasvim iste pravne učinke.

Navodit ćemo točku po točku tih odredbi s našim komentaram, te uz objašnjenje kakvi mogu biti njihovi učinci na razgraničenje morskih prostora naše zemlje s Albanijom i s Italijom.

Nesumnjivo je najznačajnija točka 1. koja glasi:

»1. Razgraničenje gospodarskog pojasa (u članu 83: »epikontinentalnog pojasa«) između država kojih su obale sučelice ili se dodiruju, uređuje se sporazumom na temelju međunarodnog prava, kako je izloženo u članu 38. Statuta Međunarodnog suda, radi postizanja pravičnog rješenja.«

Razlika u odnosu na član 6. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. je očita. Kako smo naprijed naveli, po članu 6. u nedostatku sporazuma i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu, primjenjuje se crta sredine. A na temelju te crte, ako nema suprotnog zahtjeva, država u pitanju mogla je granicu svoga epikontinentalnog pojasa odrediti i jednostrano.

Po članovima 74. i 83. Konvencije iz 1982, razgraničenje gospodarskog i epikontinentalnog pojasa mora se uvijek obaviti sporazumom. Sve dok se sporazum ne postigne nema ni međunarodnopravno priznate granice tih pojaseva između više susjednih država.

Sastavljači tih propisa vjerojatno nisu uočili da su tim propisom, u pogledu gospodarskog pojasa prouzročili prazninu u pravu. Naime, član 74. predviđa samo razgraničenje toga pojasa, i to nakon što ga proglase sve susjedne države u pitanju. Nema nikakvog propisa o tome do koje ga crte može protegnuti obalna država koja u nekom području prva proglasi svoj gospodarski pojas. Ta krajnja granica ili neće uopće biti određena, ili će ostati međunarodno nepriznata, sve dok se i druge njoj susjedne države ne odluče na njegovo proglašenje i dok nakon toga ne povedu pregovore i sklope sporazum o njegovu razgraničenju. To stanje ne doprinosi pravnoj sigurnosti na moru i slobodi plovidbe u gospodarskom pojasu.

Član 6. Konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. ostaje međutim i dalje na snazi između njenih stranaka kao ugovorni propis. Ali u sporovima o kojima su odlučivali međunarodni tribunali nije bilo mnogo želje niti od stranaka te Konvencije, a niti od sudskih organa, da se taj propis primijeni. Skoro uvijek su se nalazili razlozi da se to izbjegne. Djelimični izu-

zetak od toga bila je navedena Odluka Arbitražnog tribunala iz 1977. o Epikontinentalnom pojasu između Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva.

Jugoslavija još nema razgraničen epikontinentalni pojas s Albanijom, a gospodarski pojas još niti jedna od njih nije proglasila. Obje su međutim stranke Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. Jugoslavija je pri njenoj ratifikaciji dala rezervu na član 6, po kojoj se u razgraničenju ne priznaju nikakve posebne okolnosti. Ali u svjetlosti sudske prakse od 1969. pa nadalje, na koju će se Albanija pozivati, kao i u svjetlosti novoga člana 83. Konvencije iz 1982. koju je Jugoslavija već ratificirala, ne čini se vjerojatnim da bi Albanija ikada pristala na razgraničenje zajedničkog epikontinentalnog pojasa na temelju stroge crte sredine bez odstupanja. Ta crta je za Albaniju izrazito nepovoljna uslijed konkavnog oblika njene obale, poput obale Njemačke u Sjevernom moru. A sve dok se ne postigne sporazum o bočnom razgraničenju, neće biti niti međunarodnopravno priznate granice njihova epikontinentalnog pojasa.

U znanosti je bilo tvrdnji da niti novi članovi 74. i 83. Konvencije iz 1982. sami za sebe ne predstavljaju, ili još ne predstavljaju, iskaz općeg običajnog prava, nego da će navodno stoga što su »proceduralne naravi« obvezivati jedino stranke te Konvencije nakon što i ukoliko ona stupi na snagu.

Kad se radi o razgraničenju epikontinentalnog pojasa svaka će država, kojoj crta sredine ne odgovara, tvrditi da također niti član 6. Konvencije iz 1958. ne predstavlja iskaz općeg običajnog prava. To je izričito utvrdila presuda Međunarodnog suda iz 1969, a to dokazuje i novi član 83. Konvencije iz 1982, koji tu crtu sredine više niti ne spominje. A budući da je Jugoslavija već ratificirala i Konvenciju iz 1982, ona je time priznala i novi opći normativni propis o razgraničenju iz njenog člana 83. Istina je da Albanija nije niti potpisala niti ratificirala Konvenciju iz 1982, ali joj ona može pristupiti u svakom trenutku. Nju po ugovornoj osnovi zasada veže samo Konvencija iz 1958.

A kada se radi o razgraničenju novoga gospodarskog pojasa, koga u Jadranskom moru nije proglasila niti Italija, stanje je još jednostavnije. Crta sredine nije nikada nekim izričitim ugovornim ili drugim propisom bila priznata kao kriterij njegova razgraničenja. Osim člana 74. nema niti jednoga propisa općenite naravi koji se odnosi na razgraničenje toga pojasa.

*

Vratimo se napokon na analizu sadržaja navedene točke 1. Presuda Međunarodnog suda iz 1985. između Libije i Malte u tome pogledu ispravno zaključuje:

»Konvencija zacrtava cilj koji valja postići, ali šuti o metodi koju treba slijediti da bi se on ostvario. Ona se ograničava na to da postavi normu, a prepušta samim državama ili sucima da joj pridaju precizan sadržaj...« (*Reports 1985*, pp. 30—31, § 28).

Istina je da točka 1. spominje »sporazum na temelju međunarodnog prava, kako je izloženo u članu 38. Statuta Međunarodnog suda...«. A samo točka 1. toga propisa obuhvaća izvore pozitivnog međunarodnog prava, i to — ugovore, običajno pravo i opća načela prava priznata od civiliziranih naroda, te kao pomoćne izvore još sudsku praksu i znanost.

Moguće je da se u uzajamnim pregovorima, u nedostatku ugovora, susjedne države pozovu na dosadašnju praksu Međunarodnog suda i arbitražnih tribunala kao na iskaze postojećeg običajnog prava. Ali iz svega što smo ranije izložili, proizlazi da tu nema čvrstih oslonaca za postojanje pravila čija primjena dovodi do predvidljivih rezultata. Svaka od sudionica pregovora može skoro svaki kriterij i »pravično načelo« koje je formulirao Međunarodni sud tumačiti kako joj odgovara. Dakle, teško da ta veoma neodređena osnova može približiti stranke »u postizanju pravičnog rješenja«. Za svaku sudionicu pregovora o razgraničenju njeni vlastiti zahtjevi bit će pravični i vodit će postizanju pravičnog rješenja, a zahtjevi suprotne stranke njoj će se činiti nepravednima, neumjerenima i apsurdnima.

Da je u tome propisu kao početni kriterij razgraničenja bila spomenuta — crta sredine kad posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu — to bi stranke vjerojatno približavalo sporazumu i skraćivalo pregovore. Ali u nedostatku takvog propisa više zaista nema nikakve osnove za tvrdnju da načelo ekvidistance predstavlja pozitivno pravilo općeg običajnog prava bilo u pogledu razgraničenja epikontinentalnog, a još manje gospodarskog pojasa.

Međutim, pošto navedena točka 1, zajednička članovima 74. i 83. Konvencije iz 1982, spominje član 38. Statuta Međunarodnog suda u njegovoj cjelini, to se dakle odnosi i na njegovu točku 2. Ta točka predviđa mogućnost za stranke u sporu da sporazumno ovlaste Sud da odlučuje *ex aequo et bono*. Moguće je stoga da neki arbitražni ili sudski organ protumači prihvat svoje nadležnosti od stranaka da izvrši razgraničenje na temelju nekog od tih propisa kao implicitno dato ovlaštenje da odlučuje *ex aequo et bono*, ukoliko sam sud ustanovi da niti jedan izvor međunarodnog prava iz točke 1. člana 38. Statuta Međunarodnog suda ne pruža odgovarajuće pravilo. To je dakle pravičnost *praeter legem*, kojoj je Haški sud i do sada pribjegavao pod plaštom »pravičnih načela« ili tzv. pravnog pravila koje propisuje primjenu pravičnih načela.

Dakle, unatoč tome što je točka 1. u članovima 74. i 83. krajnje neodređena i bez sadržaja, većina država će u nedostatku drugog općeprihvaćenog pravnog pravila ipak uzimati upravo taj propis kao iskaz općeg običajnog prava. A stvarno se i ne može tvrditi da cilj svakog razgraničenja — postignutog bilo pregovorima između stranaka ili sudskom presudom — nije »postizanje pravičnog rješenja«.

*

Zajednička točka 2. članovima 74. i 83. Konvencije iz 1982. glasi:

»2. Ako se u razumnom vremenskom razdoblju sporazum ne postigne, zainteresirane države služe se postupcima predviđenim u dijelu XV.«

Taj propis predstavlja nesumnjivo samo partikularnu obvezu budućih stranaka Konvencije iz 1982, ukoliko i nakon što ona stupi na snagu. Stoga će obvezni postupci koji povlače obvezujuće odluke o razgraničenju gospodarskog ili epikontinentalnog pojasa biti od vrijednosti tek ako obje ili sve susjedne države kojih obale leže sučelice ili se dodiruju, budu i stranke te Konvencije.²⁶ Ali i to će vrijediti jedino pod uvjetom da se neka od tih stranaka nije izuzela iz tih obvezujućih postupaka pismenom izjavom što ju dozvoljava član 298, stavak 1, točka (a), podtočka (i), Konvencije, u pogledu sporova o tumačenju ili primjeni njenih članova 74. ili 83. Za takve stranke Konvencije jedino će biti obvezatan postupak mirenja (koncilijacije), koga ona također predviđa, ali koji ne dovodi do obvezujuće odluke.

*

Zajednička točka 3. članova 74. i 83. Konvencije, nadalje glasi:

»3. Dok se ne postigne sporazum predviđen u stavku 1. zainteresirane države će u duhu razumijevanja i suradnje učiniti svaki napor radi postizanja privremenih aranžmana praktične naravi, i za vrijeme toga prijelaznog razdoblja neće ugroziti niti priječiti postizanje konačnog sporazuma. Ti aranžmani ne prejudiciraju konačno razgraničenje.«

Iz gornje formulacije proizlazi da se tu uopće ne radi o čvrstoj pravnoj obvezi po bilo kojoj osnovi, dakle niti za buduće stranke Konvencije iz 1982. Točka 3. izražava prostu preporuku. Postupanje po njoj ovisit će o dobrim uzajamnim odnosima susjednih država koji, ako postoje, mogu dovesti i do konačnog sporazuma o razgraničenju ili do prihvatanja nadležnosti nekog međunarodnog sudskog ili arbitražnog organa da to razgraničenje umjesto stranaka izvrši.

*

I napokon, od prethodne dvije točke mnogo važnija je zadnja točka 4. članova 74. i 83:

»4. Kada je na snazi sporazum između zainteresiranih država, pitanja razgraničenja gospodarskog pojasa (u članu 83: »epikontinentalnog pojasa«) uređuje se u skladu s odredbama toga sporazuma.«

Ako bi bilo mjesta tvrdnji da je točka 1. ovih propisa već prerasla u opće običajno pravo, to bi se svakako odnosilo i na točku 4. kao njen sastavni dio. Taj propis bit će vjerojatno dragocjen za buduću sudsku i arbitražnu praksu. »Sporazum« iz točke 4. ne mora nužno biti onaj formalno sklopljen u pismenom obliku. On može proizaći i iz zajedničke prakse susjednih država. To čak važi i za »sporazum« iz točke 1, mada ga je teže zamisliti.

²⁶ Stranke Konvencije imat će prema njenom članu 287. mogućnost izbora između nadležnosti slijedećih tijela: (i) budućeg Međunarodnog tribunala za pravo mora; (ii) Međunarodnog suda u Haagu; (iii) arbitražnog tribunala; ili (iv) posebnog arbitražnog tribunala. Arbitražne i posebne arbitražne tribunalne stranke će sastavljati za svaki spor posebno na temelju postupka predviđenog u Konvenciji i u njenim aneksima VII i VIII.

Kada je posrijedi razgraničenje novog gospodarskog pojasa držimo da pod točku 4. člana 74. Konvencije iz 1982. potpadaju ranije sklopljeni sporazumi susjednih država o razgraničenju njihova epikontinentalnog pojasa. Tu dakle spada i Sporazum Jugoslavije i Italije iz 1968. Točka 4. ipak ne daje pravo Jugoslaviji da jednostrano protegne svoj budući gospodarski pojas, ako ga prije nje proglasi, do granica epikontinentalnog pojasa. Ali ona našoj zemlji daje pravo da na toj granici u pregovorima insistira. To proizlazi i iz činjenice da se u prostoru do 200 milja, računajući od polazne crte, raniji epikontinentalni pojas asimilira u dno i podzemlje novog gospodarskog pojasa. A kako smo istakli, nije ni razumno da se taj jedinstven prostor razgraničuje jednom crtom za dno i podzemlje, a drugom za vodeni stub i površinu mora.

U slučaju da svoj gospodarski pojas proglasi prije Italije, naša zemlja može dati izjavu da će svoja suverena prava i jurisdikciju na temelju toga naslova vršiti do granice epikontinentalnog pojasa, sve dok i Italija ne proglasi svoj gospodarski pojas, i dok obje države ne postignu sporazum o njegovu konačnom razgraničenju.

7. O GRANICAMA OTVORENOG MORA I MEĐUNARODNE ZONE

Granice morskih prostora izvan nacionalne jurisdikcije država oduvijek su bile određivane negativno. U tome smislu član 1. Ženevske konvencije o otvorenom moru iz 1958. predviđa slijedeće:

»Pod »otvorenim morem« razumijevaju se svi dijelovi mora, koji ne pripadaju teritorijalnom moru ili unutrašnjim morskim vodama neke države.«

S obzirom na dalji razvoj općeg međunarodnog prava mora koji je uslijedio nakon 1958, uvodni član 86. u dijelu VII. Konvencije iz 1982, koji se odnosi na otvoreno more, u tome pogledu je morao pretrpjeti odgovarajuće promjene:

»Odredbe ovoga dijela primjenjuju se na svim dijelovima mora koji nisu uključeni u gospodarski pojas, teritorijalno more ili unutrašnje morske vode neke države ili u arhipelaške vode neke arhipelaške države...«

Granice otvorenog mora podliježu promjenama, i to ne samo uslijed spomenutih promjena propisa općeg međunarodnog prava mora. Sve dok neka obalna država ne proglasi svoj gospodarski pojas, taj prostor — u kojemu ga samo ona ima pravo proglasiti, — također potpada u prostor otvorenog mora. Ako obalna država ima vanjski morski pojas, a još nije proglasila gospodarski pojas, onda i prostor toga pojasa po članu 24(1). Ženevske konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958, također čini dio otvorenog mora, u kome ona vrši nadzor koji joj pravni režim vanjskog pojasa dopušta. Također, ako obalna država ima teritorijalno more širine 3, 4 ili 6 milja, a nije proglasila gospodarski pojas, njegovo naknadno protezanje do 12 milja također će utjecati na granicu otvorenog mora.

Tako i u Jadranskom moru danas još postoji prostor otvorenog mora, a izvan granica teritorijalnog mora svih obalnih država. Jugoslavija i Italija imaju u njemu teritorijalno more široko po 12 milja, a Albanija je proglasila njegovo širinu na 15 milja, što joj međunarodnopravno nije priznato.

U pogledu određivanja granica svoga teritorijalnog mora, te i gospodarskog pojasa nakon što ga proglase, — kojima dakle obalne države jednostrano mijenjaju granicu otvorenog mora, sve one moraju voditi računa o već citiranom navodu iz presude Međunarodnog suda o Anglo-norveškom ribolovu iz 1951. Naime, njihovo jednostrano određivanje tih granica uvijek ima međunarodni pogled. Ono ne može ovisiti jedino o volji obalne države. I mada se nužno obavlja jednostranim činom, njegova valjanost u odnosu na treće države ovisi o međunarodnom pravu (*Reports 1951*, p. 132).

*

U pogledu prostora Međunarodne zone stanje nije niti toliko jasno. Član 1(1). Konvencije iz 1982. propisuje:

»(1) »Zona« označava dno mora i oceana i njegovo podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije.«

To praktično znači da Međunarodna zona u svakom slučaju ne obuhvaća dno i podzemlje otvorenog mora do udaljenosti od 200 morskih milja od polazne crte, jer je ono *ipso facto* epikontinentalni pojas obalnih država.

Uz to, prostor Međunarodne zone umanjen je i za prostor epikontinentalnog pojasa obalnih država, kad on dosiže vanjski rub kontinentalne orubine preko granice od 200 milja. Međutim budući se, kako smo naveli, Komisija za granice epikontinentalnog pojasa treba osnovati tek nakon stupanja na snagu Konvencije iz 1982, danas nije sasvim sigurno imaju li sve obalne države taj svoj pojas u tome prostoru *ipso facto* i *ab initio*, i kad on prelazi granicu od 200 milja od polazne crte, a naročito one koje odbijaju postati ugovornicama te Konvencije.²⁷

ZAKLJUČAK

Ovo izlaganje o vanjskim granicama pojedinih morskih prostora, i o njihovu razgraničenju između susjednih država, dopušta nam izvjesne zaključke općenitije naravi.

*

Budući da su sva mora i oceani u plovnoj vezi i čine cjelinu, za sigurnost plovidbe, prelijetanja, ribolova, te drugih miroljubivih upotreba, bio bi po-

²⁷ O tome smo nešto opširnije raspravljali u radu — »Konvencija UN o pravu mora iz 1982. i treće države«, *UPPPK 1988*, br. 117—118, str. 63.

treban što je moguće manji broj pravnih režima na moru, te jedinstvene granice pojedinih morskih prostora pod vlašću obalnih država.

Ali moderan se razvoj prava mora stalno udaljava od toga uzora. Obalne države se nisu nikad mogle dogovoriti na jedinstvenu širinu svoga teritorijalnog mora. Jake pomorske sile nastojale su zbog vlastitih interesa nametnuti svima njegovu jedinstvenu granicu od samo tri milje. Međutim, one u tome nisu nikada do kraja uspjele, jer su manje obalne države zahtijevale veće širine. To je jedan od uzroka unilateralizma u pravu mora, sa svim njegovim pogubnim posljedicama. Opće međunarodno pravo potom je nastojalo svojim propisima samo ograničiti najveću dopuštenu širinu teritorijalnog mora i vanjskog pojasa, prepuštajući svakoj od država da je same odrede.

Unilateralizam je doveo do množenja novih pravnih režima na morskim prostorima. Prema Konvenciji iz 1982. njih danas ima ukupno osam: unutrašnje morske vode, arhipelaške vode arhipelaških država, teritorijalno more; potom vanjski, epikontinentalni i gospodarski pojas; te otvoreno more i Međunarodna zona.²⁸

Druga je značajka što sve obalne države imaju svoj epikontinentalni pojas *ipso facto*, dakle bez proglašenja, kao navodni prirodni produžetak mase kopnenog područja svake od njih pod morem. Zbog tog koncepta nikada nisu mogle biti propisane pouzdane vanjske granice toga pojasa. Puno je važnije što se time odustalo od efektivnosti kao uvjeta posjedovanja vlasti države nad nekim prostorom.

Kasnije priznavanje prava obalnih država na epikontinentalni pojas od vanjskog ruba kontinentalne orubine čak i kad prelazi udaljenost od 200 milja od polazne crte, jako je umanjilo prostore Međunarodne zone koja je sa svojim mineralnim bogatstvima trebala postati »zajedničkom baštinom čovječanstva«. Usto, općenito priznanje gospodarskog pojasa koje je uslijedilo, kojega obalna država ne posjeduje *ipso facto*, ali za čije se držanje također ne traži nikakva efektivnost, jako je umanjilo i prostore pod režimom otvorenog mora.

*

Još je poučnije pitanje mogućnosti propisivanja pravnih pravila o razgraničenjima morskih prostora između obalnih država koje se dodiruju ili leže sučelice.

Jedino objektivno moguće pravilo koje dovodi do predvidljivih rezultata jest ono o crti sredine. Ali ona — naročito kod bočnih razgraničenja i na većim daljinama od obale — može dovesti do očito nepravednih i nerazum-

---

²⁸ Budući već odavno svi dijelovi unutrašnjih voda nisu pod jedinstvenim pravnim režimom, nego su njegovi različiti dijelovi zapravo podvrgnuti trima režimima, to stvarno danas na različitim dijelovima mora, morskog dna i podzemlja postoji deset pravnih režima. Vidi opširnije o tome u našoj knjizi — *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb 1989, str. 89—95.

nih rezultata. Uslijed toga, crta sredine uz posebne okolnosti i uz neke druge izuzetke, održala se kao općenito pravno pravilo jedino za razgraničenje teritorijalnog mora. Već predviđanjem »posebnih okolnosti« kao razloga za korekciju ili za odustajanje od crte sredine, uvela se široka diskreciona vlast onoga koji odlučuje. Time je i oslabljen značaj toga pravila kao pravne norme.

Vidjeli smo da se u pravilima za razgraničenje svih morskih prostora, osim za teritorijalno more, praktično odustalo čak i od spominjanja crte sredine. I time je došlo do neočekivane situacije.

Međunarodni sud je u presudi iz 1969. o Epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru tvrdio da izvan člana 6. Ženevske konvencije iz 1958. ipak postoje »načela i pravila međunarodnog prava« na tom području. On ih je čak formulirao u svojoj presudi.

Tu je ponovo došla u pitanje uloga sudskog organa da stvara nova pravna pravila. Naime, po evropskom kontinentalnom gledištu sud nema zadaću da stvara pravo, nego samo da primjenjuje ono koje je već na snazi. U anglosaksonskoj pravnoj tradiciji jest da sudovi putem svojih presedana stvaraju pravo. Bez obzira na tu dilemu, veliki broj država u svijetu priznao je iskaze Međunarodnog suda iz te njegove presude za pravila općeg međunarodnog prava, i za to im nisu bili potrebni nikakvi drugi dokazi. Sve to nije bilo dovoljno da bi nova pravna pravila zaista nastala. Daljnja praksa Međunarodnog suda neizravno je ukazala da na tom području nisu moguća objektivna pravna pravila, koja dovode do predvidljivih rezultata. Tu je Sud, u stvaranju novoga prava, dakle sam sebe nadmudrio. Taj primjer pokazao je i granice ljudskog volutarizma u zakonodavnoj djelatnosti općenito.

Još je grčki mudrac i filozof Aristotel upozorio — da je svaki zakon općenit, a da se o nekim stvarima ne može ispravno izreći ništa općenito. »Stoga u onim slučajevima gdje je nužno govoriti općenito, a gdje se to ne može ispravno, zakon uzima u obzir većinu slučajeva, znajući pri tome da se izlaže pogreškama... (Ali) pogreška nije u zakonu, ni u zakonodavcu, nego u naravi samog predmeta. Takva je, naime, sama tvar ljudskih postupaka...«²⁹

Ipak i grčkog mudraca ovdje treba ispraviti. Greška u »zakonodavcu« u protekla dva stoljeća, pa i greška međunarodnog suca na području razgraničenja morskih prostora jest, da oni ponekad naprosto nisu svjesni toga da postoje slučajevi koje zakon ne može na općenit način normirati. Oni smatraju da je dovoljna njihova volja za stvaranje normi, bez obzira na njihovu vrijednost, i da je samim time pozitivno pravno pravilo nastalo i stupilo na snagu.

Unatoč tome, poželjno je — kad god putem pregovora ne mogu same odrediti granicu svojih morskih prostora — da se obalne države obraćaju nepristranom međunarodnom sudskom ili arbitražnom tijelu od uzajamnog

---

²⁹ Cf., Aristotel: *Nikomahova etika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb 1982, knjiga V, § 10, 1137b, str. 112.

povjerenja. Ako na tom području zaista i nema gotovih pravnih pravila, takav organ će donijeti presudu na temelju svoje pravičnosti *praeter legem*, i time će opet izreći pravdu. A to je, puno bolje, negoli te prostore ostaviti nerazgraničenima, a spor o granicama držati otvorenim.

Summary

ON FRONTIERS AT SEA, SEABED AND ITS SUBSOIL

This article deals with the outer limits of sea areas under different legal regimes and their delimitation between the States on the opposite or adjacent coast.

Legal rules on outer limits were explained and analyzed in regard to internal waters, archipelagic waters, territorial sea, contiguous zone, exclusive economic zone, continental shelf, open seas and Area. Due attention was paid to conventional rules on delimitation of territorial sea and contiguous zone. On the basis of such analyses conclusions were drawn in regard to the transformation of some of these conventional provisions into the rules of general customary international law.

The largest part of this paper deals with problems of delimitation of exclusive economic zone and continental shelf. Article 6 of the 1958 Geneva Convention on the Continental Shelf, and Articles 74 and 83 of the 1982 UN Law of the Sea Convention, were dealt with in the light of the practice of the International Court of Justice and some arbitral tribunals. These provisions were interpreted and applied to the situation of yet unlimited areas in the Adriatic Sea between Yugoslavia, Albania and Italy.

The author's conclusion is that the only possible objective rule of delimitation of these sea areas could be the principle of equidistance and of special circumstances. However, because this was abandoned in the respective provisions of the 1982 Convention, no genuine legal rules exist in this domaine. A judge, when deciding the cases on delimitation of exclusive economic zone, exclusive fisheries zone or continental shelf, exercises in fact his discretionary justice praeter legem.